

Er det slik at gutter fremviser større grad av sosiale vansker enn jenter, og hvilke faktorer bidrar til denne eventuelle forskjellen?

Ingvild Iversen
Masteroppgave i spesialpedagogikk
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Våren 2008

FORORD

Å skrive masteroppgave har vært en spennende og lærerik prosess for meg. Det er mange jeg har å takke for at jeg har klart å skrive oppgaven innen rimelig tid. Da vil jeg først og fremst si takk til mine kjære, søte barn, Malin og Marie, fordi dere i hverdagen gir meg så mye glede og krefter, og fordi dere tålmodig har måttet høre deres mor stadig si: *jeg bare må skrive litt til på oppgaven, så kommer jeg.*

Takk til min veileder Richard Haugen, for raske og gode tilbakemeldinger. Jeg vil også takke min mann som daglig har tålmodig måttet lytte til mine refleksjoner rundt kjønnsforskjeller, sosiale vansker og oppgaveskriving. Til sist vil jeg takke alle de som har lest korrektur, oppmuntret og støttet meg, og min mamma som jeg alltid kan ringe til for gode råd.

INNHALDSFORTEGNELSE

Innledning.....	8
Bakgrunn for oppgaven og problemstilling.....	8
Oppgavens fokus og oppbygning.....	9

DEL I

BEGREPSAVKLARINGER OG FORSTÅELSE AV KJØNNSFORSKJELLER

Begrepet kjønn.....	11
Biologisk kjønn.....	12
Sosialt kjønn.....	12
Roller, forventninger og kjønn.....	14
Oppsummering.....	16
Kjønnforskjeller og likestilling.....	16
Stille jenter og bråkete gutter.....	17
Sosial kompetanse.....	19
Det androgyne mennesket.....	20
Likestilling for gutter og jenter.....	21
Oppsummering.....	22

DEL II

BEGREPSAVKLARINGER OG FOREKOMSTEN AV GUTTER OG JENTER MED SOSIALE VANSKER

Sosiale vansker.....	23
Barn med sosiale vansker.....	24
Gradering av sosiale vansker.....	25
Sosiale vansker og tilleggsproblemer hos kjønnene.....	28
Oppsummering.....	29

Gutter og jenter med sosiale vansker.....	30
Forekomsten av gutter og jenter med udiagnostiserte vansker.....	30
Forekomsten av gutter og jenter med diagnostiserte vansker.....	32
Andre diagnosebaserte vansker som innebærer sosiale vansker...	33
Oppsummering og svar på problemstillingens første ledd.....	34

DEL III

FAKTORER SOM KAN BIDRA TIL AT GUTTER FREMVISER STØRRE GRAD AV SOSIALE VANSKER ENN JENTER.

Genetiske og biologiske forskjeller.....	37
Arv.....	38
Sentralnervesystemet.....	39
Hormoner.....	41
Oppsummering.....	43
Samfunnets påvirkning	44
Bromfenbrenners utviklingsøkologiske modell.....	48
Oppdragerrollen.....	50
Skolen og barnehagens betydning.....	54
Venners betydning.....	55
Påvirkning gjennom fritidsaktiviteter.....	56
Mestringsstrategier.....	57
Forventninger i samfunnet.....	58
Oppsummering.....	60

Psykologiske forklaringsperspektiver på sosiale vansker og	
kjønnsforskjeller.....	62
Kognitiv tilnærming.....	63
Atferdsteoretisk tilnærming.....	65
Psykoanalytisk tilnærming.....	66
Humanistisk tilnærming.....	70
Oppsummering.....	71
Arv og miljø.....	72
Diatese – stress- modellen.....	73
Oppsummering.....	73
DEL IV	
OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	
Samvirke mellom ulike faktorer.....	74
Avsluttende kommentarer.....	81
Litteraturliste.....	84

INNLEDNING

Bakgrunn for valg av tema

Gjennom arbeidet med egen prosjektoppgave i samfunnsfag, vinteren 2006 (Høgskolen i Finnmark), ble interessen for kjønnsforskjeller vekket. Prosjektoppgavens tema var da kjønnsforskjeller blant førskolebarn. Prosjektet var en litteraturstudie med blant annet egne observasjoner av gutter og jenter i lek. Dette lille prosjektet førte til en enda større interesse i forhold til kjønnsforskjeller og atferd. Naturlig meldte det seg spørsmål om hvordan man pedagogisk bør forholde seg til eventuelle forskjeller.

At man i barnehager og skoler bør ha både større innsyn i, og forståelse for hvilke kjønnsforskjeller det er blant barn, er noe som er blitt omtalt en del i media i den siste tiden. Hovedårsaken til dette kan komme fra undersøkelser som viser at gutter generelt sett er dårligere faglig på skolen enn jenter og oftere avbryter skolegangen. Også på landsbasis er de overrepresentert i spesialundervisningen og har i større grad atferds- og konsentrasjonsvansker enn jentene (Bredesen 2004). Tall fra Statistisk sentralbyrå viser også at det er guttene som topper selvmords- og voldsstatistikken. NHO uttaler om saken at guttene nå er i ferd med å bli samfunnets svakeste ledd (Andersen 2006).

Bredesen (2004:20) er en av de som er opptatt av hvorfor gutter skiller seg negativt ut og stiller spørsmål om hvorvidt de *ansatte i grunnskoler og barnehager er opptatt av kjønnsproblemer*. Han hevder videre at *ansatte i grunnskoler og barnehager overser en viktig dimensjon i barnas læring og utvikling hvis de kun tenker på barn i sin alminnelighet. Uten kjønnspektivet reduserer man sin påvirkningsmulighet i betydelig grad.*

Det kan virke som om mange av guttenes problemer er knyttet til sosiale vansker. Men kan undersøkelser bekrefte noen forskjell mellom kjønnene i forhold til de sosiale vanskene? Kjønnsproblemer blir stadig tatt opp, både i forhold til likheter og forskjeller mellom gutter og jenter. Det finnes mange teorier som forklarer hvorfor de sosiale forskjellene mellom kjønn oppstår og de biologiske forklaringene på kjønnsforskjeller forklarer hvorvidt gutter og jenter er forskjellige fra fødselen av. Enkelte forskere mener at mennesker styres av forskjellige

hormoner, og at det finnes forskjeller i kvinner og menns hjerne (Knudsen 2005; Purvis 2002; Nordahl 1997). Man kan ut i fra det som er nevnt her, hevde at kanskje noen kjønnsforskjeller er i endring, på grunn av samfunnsendringer (miljøpåvirkning), mens andre er relativt stabile (biologiske). Psykologiske tilnæringer kan kanskje også forklare forskjeller og likheter mellom jentenes og guttenes atferd.

Problemstillingen blir som følgende:

Er det slik at gutter fremviser større grad av sosiale vansker enn jenter, og hvilke faktorer bidrar til denne eventuelle forskjellen?

Oppgavens fokus og oppbygning

Dette er en teoretisk oppgave, hvor det blir tatt i bruk litteratur for å forsøke og finne svar på problemstillingen. Det er også innhentet statistikker fra Statistisk sentralbyrå og Grunnskolens informasjonssystem (GSI).

I oppgaven blir det brukt betegnelsen sosiale vansker, i stedet for andre navn som kan brukes om samme fenomen og som beskriver barn og ungdom med samhandlingsproblemer i forskjellige grader. Av gutter med sosiale vansker holdes fokuset på gutter med både diagnosefunderte (atferdsforstyrrelse og opposisjonell atferdsforstyrrelse) og de uten diagnose som her blir betegnet som barn med atferdsproblemer og antisosial atferd. Derunder holdes hovedvekten på atferdsforstyrrelser og atferdsproblemer. I andre del av oppgaven nevnes helt kort sosiale vansker som omfatter gutter med ADHD, autisme, lesevansker og språkforstyrrelser. I oppgaven blir det tatt utgangspunkt i undersøkelser som er gjort i Norge, og det er derfor skrevet lite om forekomsten av sosiale vansker og forskjeller som finnes i andre land. Dette er på grunn av oppgavens omfang. Atferdsproblemer fra tidligere tider er også nedprioritert fordi det er få undersøkelser som kan avdekke om det er forskjeller fra tidligere tider og til i dag. Problemstillingen blir derfor sett, ut i fra faktorer man finner i dagens norske samfunn. Dette er en oppgave som omhandler kjønnsforskjeller. Første delen av oppgaven tar for seg hva som ligger i begrepet kjønn og hva kjønnsforskjeller er. Dette er en beskrivende del, hvor ulike begreper og situasjoner skal avklares.

I andre del av oppgaven vil det avdekkes ut i fra undersøkelser som er gjort, om det er flere gutter enn jenter, med sosiale vansker. Forklaringer og gradering av sosiale vansker blir også forklart i denne delen. Ut i fra undersøkelsene driver videre nysgjerrighet frem spørsmål om hvorfor det er slik. Hva er det som bidrar til at det er forskjeller mellom gutter og jenter? Er de grunnet i biologiske eller psykologiske faktorer, eller kanskje det finnes forskjellsbehandling mellom kjønnene påvirket av samfunnet som vi lever i. Eller kan det være en kombinasjon mellom disse? Tredje del av oppgaven forsøker å finne svar på oppgaven gjennom litteratur og egne refleksjoner. Denne delen har fire hovedoverskrifter. Den første "Genetiske og biologiske forskjeller" forsøker å forklare om hvorvidt det finnes kjønnsforskjeller fra fødselen av, når det gjelder sosiale vansker. Andre overskrift i denne delen "Samfunnets påvirkning", vil forklare kjønnsforskjellene i sosiale vansker, gjennom påvirkning av samfunnet. For å få et innblikk i hvordan samfunnets forventninger kan påvirke kjønnsidentiteten tas det utgangspunkt i et sosiokulturelt perspektiv, hvor Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell er brukt. Tredje overskrift i denne delen, "Psykologiske forklaringsperspektiver på sosiale vansker og kjønnsforskjeller", forsøker å gi forklaringer på forskjellen mellom gutter og jenter gjennom kognitiv, atferdsteoretisk, psykoanalytisk og humanistisk tilnærming. I den fjerde overskriften, "Arv og miljø", blir de ulike faktorene forsøkt belyst gjennom diatese-stress-modellen. I siste del av oppgaven kommer vi til "IV Oppsummering og konklusjon".

Problemstillingen blir delt i to besvarelser, der første del skal besvares før andre del. Det første leddet av problemstillingen: ***Er det slik at gutter fremviser større grad av sosiale vansker enn jenter***, blir besvart i del II, mens det andre leddet av problemstillingen: ***hvilke faktorer bidrar til denne eventuelle forskjellen***, kommer vi inn på i del III. Andre ledd av problemstillingen er større og mer omfattende enn andre ledd av problemstillingen.

DEL I

BEGREPSAVKLARINGER OG FORSTÅELSE AV KJØNN OG KJØNNSFORSKJELLER

Forskjeller mellom kjønn er et meget omfattende tema. Betydningen og forståelsen av det varierer både kulturelt og historisk. Hvis vi tar et lite tilbakeblikk i Norges historie vil vi se en del endringer som har funnet sted opp gjennom tidene. Våre oppfatninger av femininitet og maskulinitet, har dannet seg som normer og er blitt til en del av vår kultur. I dag lever vi i et samfunn som stadig er i endring. Larsen og Slåtten (2002) sier at denne utviklingen åpner for nye måter å utforme sin kjønnsidentitet på, og for nye relasjonsformer mellom kjønnene. Denne delen er lagt opp som grunnlag for å forstå hva kjønn er og gutter og jenters opplevelse av kjønnsforskjeller gjennom litteraturen, og spesielt da forventninger knyttet til kjønn. Det er to hovedoverskrifter i denne delen som tar for seg kjønn, samt kjønnsforskjeller og likestilling.

Begrepet kjønn

Ofte beskriver man et menneskes kjønn ut i fra ytre kjennetegn. Kjønn er så mye mer enn det, noe som vi skal komme nærmere inn på her. Når man skal definere hva kjønn er, skiller man mellom biologisk (sex) og sosialt (gender) kjønn. Det som i hovedsak skiller disse fra hverandre er at biologisk kjønn er noe som man er født med, mens sosialt kjønn er noe som er tillært gjennom en sosialiseringssprosess i samfunnet. Det biologiske kjønn er relativt stabilt og tilsynelatende like i forskjellige samfunn, mens sosialt kjønn er mer foranderlig, og kan variere en del fra samfunn til samfunn. Samspillet mellom biologisk og sosialt kjønn, viser oss at menneskets utvikling både er avhengig av biologi og læring.

Biologisk kjønn

Mennesket har, som andre pattedyr, to forskjellige kjønn, hankjønn og hunkjønn. De to kjønnene har forskjellige kjønnsorgan, der det produseres ulike kjønnsceller. Sammen kan hun og hankjønn reproducere seg. Ved reproduksjonen kombineres kjønnenes kjønnsceller og genmaterial. Barnet får 23 kromosomer fra morens egg og 23 kromosomer fra farens sædcelle. Det er kjønnshormoner som avgjør hvilket kjønn et individ skal ha, der blant annet mye testosteron er tilknyttet hankjønn, mens hos hunkjønn er det viktigste hormonet østrogen. Hos moren inneholder hver eggcelle et X – kromosom, mens hver sædcelle har enten et X eller Y – kromosom. Dette tilsier at det er faren som bestemmer kjønn, fordi barnet blir gutt hvis et Y – kromosom befrukter egget, men hvis et X – kromosom befrukter egget blir det ei jente. Siden gutter får et X- kromosom fra mor og et Y – kromosom fra far tilsier dette at gutter har et X og et Y kromosom, og jenter har to X – kromosomer. X – kromosomet er tilknyttet enten dominante eller recessive gener, mens Y – kromosomet er tilknyttet nesten bare recessive gener (Bunkholt 2000). Av ytre kjennetegn er forskjellene mellom kjønn, tydeligst etter puberteten, der menn fysisk er større, har større muskelmasse og hårvekst enn kvinner, mens kvinnene på sin side har større bryster og bredere hofter.

Sosialt kjønn

Sosialt kjønn blir som biologisk kjønn delt inn i to, han og hunkjønn, men det sosiale kjønn blir i motsetning til biologisk kjønn, knyttet til kjønnsroller. Forklaringer på hva sosialt kjønn er, blir dermed knyttet opp mot forventninger i et samfunn. Vi skal i det følgende se på noen definisjoner som er knyttet til det sosiale kjønn.

Samfunn. Brante mfl (1997:270) definerer samfunnet slik:

En gruppe individer som er forent av et nettverk av sosiale relasjoner med en viss varighet og kontinuitet. Individene har som oftest en felles kultur og tradisjon. Et samfunn overlever sine medlemmer, det reproducerer seg hovedsakelig av egen kraft og er territorielt avgrenset.

Ut fra definisjonen kan man se at et samfunn er et sosialt system som oftest har en felles kultur og tradisjon. Det vil si at vi innen samfunnet har mer eller mindre felles verdier, normer, erfaringer og skikker. Disse vedlikeholdes gjennom det sosiale samspillet mellom menneskene som lever i samfunnet. I et samfunn som Norge kan man se at en del av kulturen og tradisjonene holder seg noe uforandret opp gjennom tiden mens andre er i endring. Det sosiale kjønn kan man si har endret seg en del opp gjennom tidene, noe vi blir å komme nærmere inn på senere under kjønnsforskjeller og likestilling. I Norge kan vi i vårt samfunn ha forskjellig syn på hva kjønn er, sammenliknet med andre land.

Kjønnsidentitet. Haugen og Bjerke (2006:179) skriver at *med begrepet kjønnsidentitet mener vi et individs oppfatning av seg selv som gutt (mann) eller jente (kvinne)*. Kjønnsidentiteten er altså viktig i forhold til vår selvoppfatning. Fra vi er små barn, kan en merke seg at andre omtaler en som gutt eller jente. Man danner seg et bilde eller en oppfatning om hvem man er, tilknyttet eget kjønn. Ifølge Knudsen (2005) begynner barn å arbeide med sin kjønnsidentitet i fire til seks årsalderen (I den fallisk/ødipale fasen). I denne alderen begynner barna å endre karakter, i og med at de går fra å imitere foreldrene til å identifisere seg med dem. Guttene vil da oftest identifisere seg med fedrene, (eller en signifikant farsfigur) mens jentene da identifiserer seg med mor (eller en signifikant morsfigur). Barna blir også i denne alderen mer opptatt av kjønnsforskjeller.

Kjønnsstereotyper og kjønnsroller. Kjønnsstereotyper og kjønnsroller er begreper som kan assosieres til hverandre. Haugen og Bjerke (2006:179) skriver om kjønnsstereotyper at de er *generelle, forenklete oppfatninger i en kultur om hvilke aktiviteter og egenskaper som passer best for hvert kjønn*. Kjønnsstereotyper er beskrivelser av hva som er typiske trekk av kjønnene, noe barna også lett kan fange opp fra omgivelsene rundt seg. Bunkholdt (2000) viser til undersøkelser fra flere land med barn i 4-5 årsalderen. Denne viser til at barna mener at jenter/kvinner er snille og myke, mens gutter/menn er sterke, aggressive, brutale og rå. Egne erfaringer fra arbeidet i barnehage underbygger dette, der det kan vises til flere eksempler. Et eksempel på dette kan vises til en gutt som hadde kledd seg ut med rosa kjole. Denne gutten løp etter andre gutter og lagde kysselyder. De andre guttene løp hylende bort fra den utkledd gutten. Dette viser hva slags bilde guttene kan ha av jenter som liker rosa kjoler og er opptatt av kyssing. Man kan ofte høre jenter i denne alderen snakke om hvordan gutter er, og gutter snakker om hvordan jenter er. Jentene kan snakke om at gutter er bøllete, og

gutter snakker om at bare jenter leker med dukker. Noe som viser at barn i denne alderen kan fange opp typiske stereotyper, og tro at disse er sanne.

I denne alderen er det også typisk at barna tenker på at de kan bli smittet av det andre kjønn, for eksempel i form av gutte- og jentelus. I eksemplet ovenfor med gutten som hadde kledd seg ut som jente, ser man at guttene blir ”redde” for ham, når han opptrer som jente. Dette eksemplet kan vise til guttenes nysgjerrighet på jentenes atferd og fremhever barnas tro på at kjønn har med de ytre kjennetegnene å gjøre som klærne, håret og hva en leker med, noe Bunkholdt (2000) mener er typisk for denne alderen. Det kan også være en årsak til at barna er svært kategoriske når det gjelder hva de skal ha på seg, og hvordan de skal oppføre seg. For selv om de forstår at jenter blir til kvinner og gutter til menn, kan de likevel være usikre på hva det er som skaper kjønn. Derfor kan vi når barna snakker om gutte- og jentelus se noe av redselen for at de skal kunne bli smittet, og at dette kan føre til at de blir til det motsatte kjønn (sst). Man kan si at kjønnsroller er forventninger, som man i et samfunn har til de ulike kjønn. Sosialt kjønn kan regnes som en tillært kjønnsrolle, som er et resultat av en sosialiseringssprosess. Kjønnsroller er ikke noe som er gitt, men det varierer over tid og fra samfunn til samfunn. Et barn lærer kjønnsrollene gjennom påvirkning av foreldre og den nære omgangskrets. Dette læres gjennom barnets søken etter forbilder som igjen er et grunnlag for å utvikle egen identitet.

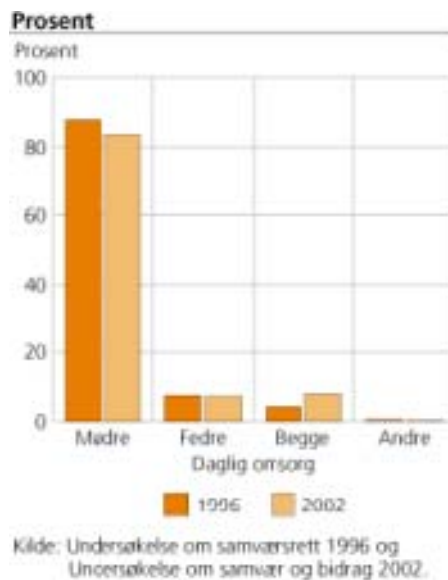
Roller, forventninger og kjønn

Barna trenger nære rollemodeller tilknyttet eget kjønn. De trenger noen som de kan identifisere seg med for å skape seg en trygg kjønnsidentitet. Undersøkelser som vi skal se på viser at mange barn oftere har kvinner, enn menn medvirkende i sin hverdag.

Rollemodeller i skole og barnehage. Det har vært diskusjoner i media rundt manglende mannlige rollemodeller i skoleverket og barnehager. For å fremme likestilling i barnehagen har departementet fastsatt at et av hovedmålene deres i likestillingsarbeidet er nettopp å få flere menn i barnehagene. Ønsket var å få: 20 % menn i barnehagene innen utgangen av 2007. Pr 2004 var det kun 7 % mannlige ansatte i barnehagene i Norge (Bredesen 2004). Statistikk

fra statistisk sentralbyrå viser imidlertid at pr 2007 var det en liten økning, som viste 9 % mannlige ansatte i barnehagen. På småskoletrinnet var det i 2004 kun 8 %.

Rollemodeller i hjemmet. Opplysningene under, viser hvem av foreldrene som har den daglige omsorgen for barnet.

Figur 1. Undersøkelsene er gjort i forhold til foreldre og samværsretten til barna, der foreldrene ikke lever sammen. Figuren oppgir undersøkelser fra årstallene 1996 og 2002. (Hentet fra Statistisk sentralbyrå).

Figur 1. viser en liten endring fra 1996 og frem til 2002. Likevel kan man se at det i hovedsak er mor som har hatt og fortsatt i 2002 har den daglige omsorgen for barna. Statistikkene viser at der i 1996 var ca 90 % av mødre som hadde den daglige omsorgen. I 2002 har det sunket noe i prosent (84 %), og delt omsorg mellom foreldrene har økt fra 4 % og til 8 %. Her kan man se at tallet er fordoblet. Det er ikke noen endringer rundt fedre som har daglig omsorg. Tallet ligger fortsatt på ca 7 %. Disse tallene viser at det sannsynligvis også i dag, er flest mødre som har den daglige omsorgen for barnet etter samlivsbrudd.

Oppsummering

Det er vanlig å skille mellom biologisk og sosialt kjønn. Den biologiske beskrivelsen forklarer hva kjønn er sett fra et fysiologisk perspektiv. Sosialt kjønn forklares som noe tillært gjennom en sosialiseringssprosess i samfunnet. Et samfunn er et sosialt system som oftest har en felles kultur og tradisjon. En del av kulturen og tradisjonene holder seg uforandret opp gjennom tiden, mens andre er i endring. Sosialt kjønn kan man si har endret seg en del opp gjennom tiden, mens biologisk kjønn i store trekk har holdt seg uforandret. Kjønnssidentiteten er knyttet til hvordan man oppfatter seg selv som gutt/mann eller jente/kvinne. Man begynner å arbeide med egen kjønnssidentitet i fire til seksårsalderen. Som oftest vil guttene identifisere seg med fedrene, mens jentene identifiserer seg med mødrene sine. Kjønnsstereotyper er oppfatninger som er generelle og forenkede. Undersøkelser viser at mange barn i fire til femårsalderen, har slike kjønnsstereotype oppfatninger av kjønn, der gutter er sterke, aggressive, brutale og rå, mens jenter er snille og myke. Kjønnssroller er forventninger knyttet til de ulike kjønn. Sosialt kjønn kan regnes som en tillært kjønnssrolle.

For at barna skal skape seg en trygg kjønnssidentitet trenger de noen som de kan identifisere seg med, en eller flere rollemodeller. Undersøkelser viser at det pr 2004, i barnehage og småskolen er flest kvinnelige ansatte, med kun 7 % menn i barnehagene og 8 % i småskolene. Når det gjelder foreldre som ikke lever sammen er det pr 2002, 84 % kvinner som har den daglige omsorgen for barna. Delt omsorg har fordoblet seg fra 1996 til 2002, fra 4 til 8 %. 7 % menn hadde den daglige omsorgen for barna i 2002. Dette tallet har holdt seg uforandret siden 1996.

Kjønnforskjeller og likestilling

I den forrige hovedoverskriften ble det skrevet om hva kjønn er. I denne skal vi gå nærmere inn på kjønnforskjeller og likestilling. Det tar derfor for seg indirekte både sosialt og biologisk kjønn. Endringer i forhold til likestilling, der flere kvinner går fra å være hjemmeværende og til å bli arbeidende kvinner med barn, kan gi et innblikk på hvordan sosialt kjønn kan være i endring. I vårt samfunn har vi forventninger knyttet til kjønn. Disse

forventningene er blitt påvirket av en samfunnsutvikling som bærer preg av prinsippet om likestilling og at vi skal behandle kjønnene likt. Enda viser det seg at flere kvinner enn menn har den daglige omsorgen for barna sine. I småskolen og barnehagen kan man også se at det er flertall av kvinner som arbeider. På en annen side kan vi se undersøkelser som viser at gutter og jenter har ulike egenskaper og noen forskere har begynt å tale for kjønnsdeling i skolen.

Stille jenter og bråkete gutter

Det er kjent sak at jenter i skolen og barnehagen blir sett på som de rolige og stille, mens guttene er de som bråker mest. Undersøkelser viser også at guttene får mest oppmerksomhet av de voksne i barnehage og skole. Fra skolen kan det nevnes at blant annet Føleide mfl (Imsen 2000) utførte en undersøkelse på Eidsvoll Verk skole i 1989/90, hvor de brukte observasjon som metode. De gjennomførte undersøkelsen på 1. – 6. klassetrinn (10 klasser til sammen) med 102 gutter og 85 jenter. Denne viste blant annet at av de som avbrøt lærere og elever mest var guttene i 66 %, mot jentene i 34 % av tilfellene. Undersøkelsene deres viste videre at lærerne henvendte seg 60 % oftere til gutter som til jenter. Nordahl mfl (2005:52) skriver om guttenes selvhevdelsesferdigheter at: *Jenter har gjennomgående bedre ferdigheter i samarbeid og selvkontroll, mens gutter har bedre selvhevdelsesferdigheter. Lærere anser imidlertid selvhevdelsesferdigheter som vesentlig mindre viktig enn andre sosiale ferdigheter.* Dette sitatet kan antyde at guttenes selvhevdelsesferdigheter kan bli neddempet og kanskje til og med sett på som negative.

Kjønnsdeling i skolen. I enkelte skoler og barnehager har de forsøkt å legge til rette for kjønnsdelte klasser/avdelinger. Dette fordi kjønnene er forskjellige og derfor trenger ulike pedagogiske opplegg, for å få utbytte av elevenes ulike forutsetninger. I Danmark på Vestbjerg Skole har de arbeidet med kjønnsdelt undervisning siden 2003. Skoleledelsen uttrykker at dette er noe de selv er meget fornøyde med. De hevder at på denne måten får guttene mindre negative tilbakemeldinger, gir barna bedre selvverd og styrke på personlig og sosialt plan. Igjen skaper dette roligere klasser (Hansen 2006).

På Ny Hollænderskolen på Frederiksberg i København har man også gode erfaringer med å dele barnene inn i kjønnsdelte klasser i enkelte timer. Avdelingsleder Dalsgaard forteller at de begynte med det fordi de hadde noen barn som ikke fungerte spesielt bra, og at guttene var bråkete. De har laget forskjellige verksted i klasserommet, og guttene må skifte oftere fordi de ikke klarer å være i ro så lenge av gangen. Jentene igjen har de gitt mer tid og ro, noe de opplever at dem trenger (Hansen 2006).

Det disse skolene mener er at den ”vanlige” skolen er tilrettelagt på en uheldig måte, siden den forsøker å tilpasse det pedagogiske til begge kjønn på samme tid. Vi vil komme nærmere inn på dette emnet senere i oppgaven under ”Samfunnets påvirkning”.

Knudsen (2006) er en av de som taler for å separere gutter og jenter i utvalgte timer. Hun mener at det er viktig at guttene med jevne mellomrom i løpet av skoledagen bør bevege seg fysisk. Hun ønsker at gutter og jenter får optimale betingelser for å lære å utvikle seg, noe hun mener at de ikke gjør i dag. Hun hevder at det er tabu å snakke om at det er forskjeller på hva kjønnene er gode og dårlige til.

Gutter og jenters forskjellige egenskaper. Ved fødselen er gutter gjennomsnittlig større enn jenter. Fysiologisk modning skjer en del tidligere hos jenter enn hos gutter (Bjerke og Haugen 2006). Man kan tydelig se når barnet blir født at kjønnene er biologisk utrustet forskjellige når det gjelder det fysiske, men etter hvert som barnet vokser til finner man også andre egenskaper som i tillegg er forskjellige.

Fysiske forskjeller. Purvis (2002) mener at gutter kort tid etter fødselen, er mer våkne og aktive enn jentebabyer. Senere er de først ute med å vandre av gårde for å utforske sine omgivelser. Bunkholdt (2000:253) skriver om store fysiske forskjeller som finnes mellom jenter og gutter. Der i blant nevner hun guttenes kraftigere aktivitet. Sitat: *Helt fra de er ganske små, løper, slåss og deltar de mer i kraftkrevende aktiviteter enn jentene gjør.* Purvis (2002:91) nevner også guttenes aktivitetsnivå:

Gutters lek er voldsommere enn jenters. De nyter uvørne leker som medfører kroppskontakt, og er mer opptatt av hvem som taper, og hvem som vinner. Leken avspeiler ofte en indirekte søken etter dominans og ledelse gjennom fysisk utfoldelse. (...) De søker oftere utfordringer som medfører fare eller potensielt fysisk skade, noe jenter ofte unngår. Gutter oppfatter vold som underholdning og har ofte rollemodeller som er voldelige.

Aggresjon. Johannesen (1996:14) beskriver aggresjon som en *følelsmessig tilstand som subjektivt oppleves som hat eller sinne*. Videre definerer hun aggresjon som handlinger som har til hensikt å skade andre. Aggresjon blir spesielt knyttet til maskulinisering av atferd (Bunkholdt 2000).

Sosiale og skolefagligrelaterte forskjeller. Jentene viser mer lydighet når det gjelder å følge de voksnes regler og spør oftere om hjelp. Når det gjelder språkutviklingen viser det seg at jentene er ”tidligere” ute enn guttene og er flinkere enn dem i tidlig utvikling. Det er også flere gutter som har tale – og språkproblemer, samt lesevansker (Bjerke og Haugen 2006). De gjør det dårligere gjennomsnittlig i alle fag på skolen, bortsett fra kroppsøving (Bredesen 2004). De spatiale evnene (bla evnen til mentalt å forandre på geometriske figurer og romforståelse) hos gutter viser seg å være bedre enn hos jenter (Bjerke og Haugen 2006). Når det gjelder de fagene som guttene presterer best i (kroppsøving, matte og naturfag), kan man se sammenhenger med deres større aktivitet og spatiale evner. Undersøkelser viser altså at det er forskjeller mellom gutter og jenters atferd.

Gutter og følelser Det blir ofte hevdet at jenter er flinkere til å vise følelsene sine enn det gutter gjør. Man kan også si at det av samfunnet kanskje forventes, siden gutter er tøffere enn jenter, så viser de dermed også mindre følelser. Men allerede fra barna er små viser de forskjeller. Purvis (2002:91) hevder at guttene: *tar færre turer tilbake til mor, og er mindre tilbøyelige til å gråte enn jentebabyene når en eller annen barriere forhindrer dem i å vende tilbake til mødrene sine*. Han mener videre at når barna leveres i barnehagen bruker gutter bare en tredjedel så lang tid som jenter på å ta farvel med mødrene sine. Andre forskjeller mellom kjønnene kan man også se når det gjelder den sosiale utviklingen.

Sosial kompetanse

Eikeseth og Svartdal (2003:296) definerer sosial kompetanse der:

Personer viser sosial kompetanse når de i gitte sosiale situasjoner, med stor sannsynlighet, oppnår egne og felles mål på måter som ivaretar egne og samhandlingspartnernes grunnleggende rettigheter, samhandlingen tilfredsstillende eksplisitte kulturbestemte regler og implisitte normer for oppførsel som i sin tur fører til positiv omdømme fra andre.

Gutters sosiale utvikling består ofte i at man er sammen om aktiviteter i form av konkurranse eller styrkeprøve. I tillegg til å utforske ting og utfordre hverandre på å ta risk. Dette er ofte i samspill med høyt aktivitetsnivå, med unntak av for eksempel dataspill (Purvis 2002; Nielsen & Rudberg 1989). Jenters sosiale utvikling kan derimot praktiseres gjennom samhandling i forhold til verbal utveksling og samarbeid. De er mer sensitive ovenfor hverandre i og med at de lettere leser sosiale signaler. De er i sosiale samspill også opptatt av hemmeligheter, intimitet, intriger og forsoninger. Gutter snakker om aktiviteter de deler, mens jenter snakker om opplevelser og reaksjoner på felles aktiviteter. Knudsen (2005) mener at anstrengelser for å oppnå en sikker kjønnsidentitet kommer til uttrykk i lekene deres. Sitat: *Gode gutteleker inneholder elementer av konkurranse og kamp for autonomi. Når gutter leker, velger de leken først. Deretter kan de som vil, få være med. Kanskje du må innpasse deg i et hierarki, men det er alltid plass til en til i drageleken hvis du synes at det er greit å være vakt* (Knudsen 2005:110). Knudsen hevder videre at det er motsatt med jentene, som velger venninner først og deretter finner de ut sammen hva de vil leke. Dessuten søker jenter oftere nærhet, bekræftelser fra andre, fellesskap og gjensidig avhengighet. Disse egenskapene gjelder spesielt under den ødipale fasen, og et par år etter skolestart (sst). Ut i fra dette kan man kanskje si at jenter er mer sosiale enn gutter og dermed får mer trening i sosial kompetanse. På en annen side kan man si at gutter og jenter er sosialt kompetente på forskjellige måter. Undersøkelser viser da imidlertid at jenter vurderes til å ha signifikant høyere sosial kompetansenivå enn gutter. Dette gjelder i alle de nordiske landene og på tvers av alders og klassetrinn (Nordahl mfl 2005). Vi kan se at det finnes en del forskjeller mellom kjønnene, men hva sier litteraturen om gutter med utpregede egenskaper som er typiske for jenter, og jenter som igjen har maskuline særtrekk?

Det androgyne mennesket

Fra et perspektiv om kjønnsdeling beveger vi oss i motsatt retning og ser på tilhørighet og likheter mellom kjønnene. Kan jenter og gutter lære av hverandre gjennom å leke mer sammen? At barna blir bedre kjent med det andre kjønn, kan føre til at de blir mer trygge på sin egen identitet i den form av at de får utforsket både sine feminine og maskuline sider. Steen og Modig (1986:23) skriver at: *I hvert enkelt menneske, kvinne eller mann, finnes det både kvinnelige og mannlige trekk. Ved å våge å ta i bruk sine medfødte forutsetninger vil*

både kvinner og menn oppleve, og glede seg over trekk hos seg selv som de trodde hørte det andre kjønn til. Det som omtales i sitatet kalles her for det androgyne mennesket. Androgyn betyr i utgangspunktet tvekjønnet og er noen/noe som har både mannlige og kvinnelige kjønnsorganer. Men blant annet Steen og Modig tilegner begrepet til mennesker, der de altså sier at alle mennesker har både mannlige og kvinnelige egenskaper. Det androgyne mennesket blir her beskrevet ved at et menneske tilegner seg en kombinasjon av det mest positive av de mannlige og kvinnelige trekkene i seg selv. Bunkholdt (2000) hevder at når androgyne barn blir ungdommer og voksne vil de jevnt over klare seg bedre enn jevnaldrende som er utpreget maskuline eller feminine. Det er allerede nevnt tidligere at barna i denne aldersgruppen er på et utforskningsstadium når det gjelder kjønn, og at det er nettopp for å bli trygg på sin egen kjønnsidentitet. Det androgyne mennesket kan gi oss et bilde av at kjønnene kan ha tilsvarende like egenskaper. Kampen om likestilling blant kjønnene kan nettopp ha utgangspunkt i ideen om et androgynt menneske.

Likestilling for gutter og jenter

I Norge fremmes en politikk som skal skape likestilling blant kjønnene og hindre kjønnsdiskriminering. I den sammenheng er året 1975 markant i forhold til kvinners kamp for likestilling. I dette året ble FNs internasjonale kvinnetiår innledet. De neste 10 – 15 årene kom flere kvinner ut i arbeid, og den største forskjellen fra årene før 1975, var at det nå var gifte og samboende kvinner som dro ut i arbeid. Statistisk sentralbyrås undersøkelser viser at fra 1974 til 1987 økte antallet på yrkesaktive kvinner fra 44 til 64 prosent. Samtidig som det kom flere gifte kvinner ut i arbeid, ble det også mindre vanlig å slutte i jobben, i forbindelse med barnefødsler. Tall viser at kun 7 prosent av alle barn under skolealder hadde barnehageplass i 1975. Dekningen var økt til 27 prosent i 1985 (Statistisk sentralbyrå; Historisk statistikk 1994). Kampen for likestilling blant menn og kvinner kunne gi inntrykk av at kjønnene skulle behandles likt uavhengig av deres kjønn. Kvinner skulle behandles likt som menn når det gjaldt bla arbeidsmarked, utdanning og lønn. Det ble kjempet for at flere kvinner skulle komme seg ut i arbeid. Den offentlige skolen og barnehagen er også forpliktet til å arbeide for økt likestilling. I dag betyr likestilling blant gutter og jenter nødvendigvis ikke at man skal behandle gutter og jenter likt, men mer at man skal se barna ut i fra perspektiver med bakgrunn i kjønn og individ.

Oppsummering

Flere undersøkelser viser at lærerne ser på jenter som rolige, mens gutter som mer bråkete og urolige. Enkelte skoler opererer med kjønnsdelt undervisning, fordi de mener at siden kjønnene i utgangspunktet er forskjellige, trenger de også ulike pedagogisk tilrettelegging. Gutter og jenter er forskjellige på en del områder. Av fysiske forskjeller kan man se at gutter er mer aktive og søker mer fysisk utfoldelse i lek og viser oftere aggresjon. Gutter har ofte bedre spatiale evner enn jenter. Jenter er ofte flinkere enn gutter til å følge regler. De er tidligere ute når det gjelder språk, og har mindre språk og lesevansker. Jenter gjør det bedre enn gutter i de fleste fag.

Sosial kompetanse er når man i sosiale situasjoner klarer å oppnå egne og felles mål som ivaretar alle parter rettigheter. Videre skal samhandlingen tilfredstille eksplisitte kulturbestemte regler og implisitte normer for sin oppførsel. Gutters sosiale utvikling består ofte i utfordringer, konkurranser og styrkeprøver. Jenter derimot er mer opptatt av blant annet verbal samhandling, hemmeligheter og intimitet. Undersøkelser viser at jenter vurderes å ha et signifikant høyere sosialt kompetansenivå enn gutter.

Det androgyne mennesket er et begrep som beskriver et menneske som tilegner seg en kombinasjon av de mest positive og mannlige og kvinnelige iboende egenskapene sine. Det fremmes en politikk i Norge som skal skape likestilling. Skolen og barnehagen er også forpliktet til å arbeide for likestilling, noe som betyr at gutter og jenter skal behandles likt uavhengig hvilket kjønn de har.

DEL II

BEGREPSAVKLARINGER OG FOREKOMSTEN AV GUTTER OG JENTER MED SOSIALE VANSKER.

Denne delen inneholder tre hovedoverskrifter. Den første, ”Sosiale vansker”, forsøker å forklare begrepet sosiale vansker. Begrepet blir her forklart i forhold til oppgaven og hvordan vanskene kan graderes innenfor diagnosebaserte vansker og vansker som ikke er diagnosebaserte. Vi skal også se på hvilke tilleggsproblemer som er tilknyttet sosiale vansker hos de ulike kjønn. Den andre overskriften blir kalt: ”Gutter og jenter med sosiale vansker”. Her blir første ledd av problemstillingen tatt opp: *Er det slik at gutter fremviser større grad av sosiale vansker enn jenter?* Som nevnt legges hovedvekten av sosiale vansker, på atferdsproblemer og atferdsforstyrrelser. Den siste overskriften i denne delen skal gi oppsummering fra del II, og svar på problemstillingens første ledd.

Sosiale vansker

Barn med sosiale vansker vil man ofte legge merke til i skole og barnehagesammenhenger. De vil avvike fra de andre barna på ulike områder. Noen vil være ekstremt tilbaketrukket (internaliserende) og kan vise tegn på at de unngår sosiale sammenhenger og situasjoner, mens andre kan vise en mer utagerende atferd som er rettet mot omgivelsene (eksternaliserende). Det er oftest den eksternaliserende atferdsformen som blir knyttet til sosiale vansker, men i denne sammenhengen er både internaliserende og eksternaliserende atferd benyttet om sosiale vansker.

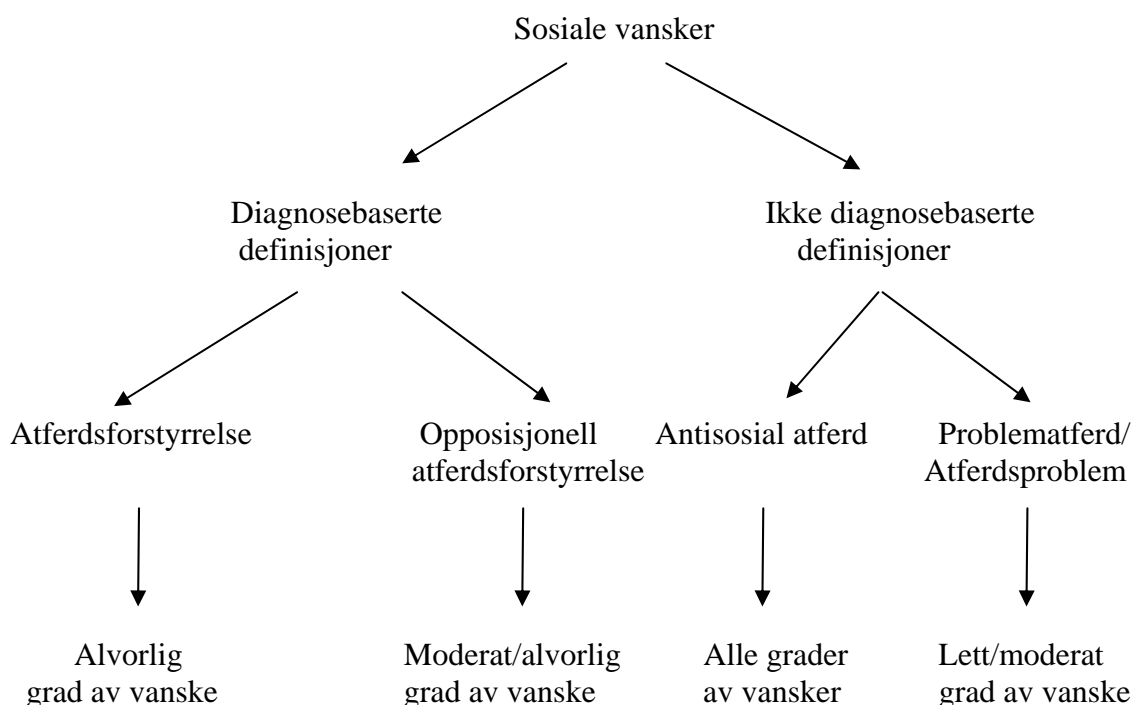
Barn med sosiale vansker

Vi mennesker har oppfatninger av hvordan vi skal opptre ovenfor andre mennesker. Vår sosiale rolle har med hvordan det forventes at man oppfører seg i sosiale sammenhenger. Derfor kan man også si at det henger nøye sammen med sosial kompetanse og hvorvidt du mester de sosiale samspillene med andre mennesker i ulike situasjoner. Hvis man ikke oppfører seg slik det forventes i ulike situasjoner, avviker man fra det som blir sett på som sosialt akseptert. Når et barn har sosiale vansker har det altså problemer med å mestre samspillet med andre mennesker. Sosiale vansker kan kjennetegnes ved at barnet eller omgivelsene rundt barnet opplever at det ikke mestrer sosiale situasjoner. Ytre tegn som kan vises ved disse barna er som nevnt enten internaliserende eller eksternaliserende atferd. Internaliserende atferd viser seg ved at barn isolerer seg og trekker seg unna i sosiale sammenhenger, mens eksternaliserende atferd er når barnet viser en utagerende og/eller aggressiv atferd ovenfor andre mennesker. Denne typen atferd kan få konsekvenser i forhold til samhandlinger med andre barn og voksne i tillegg til at barna kan ha vansker med å få eller holde på venner.

Et barn med sosiale vansker kan også ha problemer med følelsene sine, av emosjonell art. De kan ha problemer med å mestre følelser og kan ha negative tanker om seg selv eller andre. Barnets emosjonelle vansker, vil ofte vise seg gjennom dets atferd, som kan avvike fra det som blir forventet av dem. Det vil si at atferden kan bryte med allment aksepterte regler, normer og forventninger. Mange barn med atferdsproblemer har tilleggsproblemer. Storvoll (2004) nevner tilleggsproblemer av eksternaliserende art, som røyking, alkoholberuselse og bruk av illegale rusmidler, og av internaliserende art (emosjonelle vansker) som suicidale tanker og atferd, depressivt stemningsleie og symptomer på angst. (Kommer nærmere inn på disse også senere i oppgaven).

Gradering av sosiale vansker

Alle barn kan til tider ha vansker med relasjoner til andre mennesker. De kan være trassige, ulydige og gjøre mange ”rampestreker,” men det betyr ikke nødvendigvis at de har et signifikant problem. Det avhenger av omfanget og graden av vanskene. Dette i tillegg til at vanskene må være vedvarende over tid. Sosiale vansker kan graderes fra lettere grad til større grad av vansker. Når de sosiale vanskene er av lettere grad er de ikke diagnosefunderte, mens de diagnostiserte vanskene er mer intens og av større omfang. Figuren under gir en oversikt i forhold til hvordan de sosiale vanskene kan graderes og deles inn.

Figur 2. Hierarkisk oversikt over alvorlighetsgrad og kategorier av sosiale vansker. Denne er hentet fra Haugen (2008).

Av figur 2, kan man se at vanskene av lettere grad kan betegnes som atferdsproblemer eller antisosial atferd. Under antisosial atferd kan man se at det står ”alle grader av vansker” som menes innen for de lettere, udiagnostiserte vanskene. Når barnet diagnostiseres kommer de under betegnelsen atferdsforstyrrelse/atferdslidelse. Videre kan disse ut i fra kriterier i ICD IV, deles inn i moderat/alvorlig grad av vanske ved Opposisjonell atferdsforstyrrelse (ODD), og atferdsforstyrrelser (CD), som er alvorlig grad av vanske.

Nordahl mfl (2005:45) viser til Sørli (2000) sine nøkkelfaktorer som synes å være godt egnet til differensiering mellom mer eller mindre sosiale vansker. Disse er:

- Innslaget av antisosiale handlinger i barns og unges oppførsel
- Grad av stabilitet (varighet, forekomst over kontekster og situasjoner).
- Grad av påvirkning som atferdsproblemerne signifikant påvirker barnets/ungdommens sosiale fungering og prestasjoner i negativ retning, både i det daglige og på lengre sikt.
- I hvilken grad atferden påfører andre mennesker og dyr, alvorlig krenkelse, plage eller skade.
- Grad av respons på voksenkontrollerte strategier for sosial påvirkning (for eksempel foreldrenes oppdragelsespraksis, hjelpetiltak i barnehage/skole, klinisk behandling).

Ikke diagnosebaserte definisjoner. En allment akseptert definisjon på atferdsproblemer finnes ikke, i følge Nordahl mfl (2005:32). Det vil si at det ikke finnes noen tydelige skillelinjer mellom normalatferd og avvikende atferd. Bromfenbrenner (1979: referert i Nordahl mfl 2005) er blant annet en som beskriver atferdsproblemer, som han definerer som "failure to match" mellom individ og kontekst. Noe man også må ta hensyn til når man skal se på begrepet atferdsproblemer, er at vi lever i et samfunnet som stadig er i endring og forskningen og kulturen holder følge med disse endringene. Nordahl mfl (2005:34) skriver at *hva som oppfattes som problematferd, i stor grad avhenger av det miljø, den tid, den kontekst og den situasjon atferden opptrer i. Hvilke barn og unge som defineres som atferdsvanskelige, avhenger også av hva som anses som normal og akseptabel atferd på ulike alderstrinn.* Undersøkelser gjort av blant annet Ung i Norge, viser at forekomsten av atferdsproblemer er på sitt høyeste i tenårene. Dette gjelder både gutter og jenter (Storvoll 2004). Atferdsproblemer kan ut i fra figur 2, som er presentert graderes fra svak grad til moderat grad av vanske og antisosial atferd inneholder ulike grader av vansker. Antisosial atferd skal vi komme noe nærmere innpå senere.

Diagnosebaserte definisjoner. Atferdsforstyrrelse eller Conduct Disorder (brukt internasjonalt) benyttes i forbindelse med diagnostisering som følge av kriterier i ICD – 10 eller DSM IV. ICD står for International Classification of Diseases. Denne er utarbeidet av Verdens Helseorganisasjon. (Norge er pålagt å følge denne), mens DSM IV (Diagnostic and Statistical manual of Mental disorder) er utarbeidet av Amerikansk psykiatrisk Forening.

Atferdsforstyrrelser eller Conduct Disorder (CD) er inndelt i fire undergrupper ifølge ICD – 10. Grøholt mfl (2003) kaller disse undergruppene for:

- Hjemmebråkeren, som for eksempel stjeler fra foreldrene og skjærer i møblene.
- Ensom ulv, som er venneløs og fiendtlig.
- En av gjengen, som ramponerer og herjer i flokk.
- Unge umulius, som er en trassig, sint og vanskelig unge.

Problemene skal være mer omfattende og alvorlige enn hos ”vanlige” unger, og vanskene må ha vedvart i minst seks måneder.

Opposisjonell atferdsforstyrrelse (Oppositional Defiant Disorder, ODD) forekommer hos de yngste av barna, mellom 3-6 år. Disse kjennetegnes ved at fire av åtte kriteriene forekommer (Nordahl mfl 2005):

- Ofte mister besinnelsen
- Ofte krangler med voksne
- Nekter å etterkomme beskjeder
- Ofte forstyrrer andre med vilje
- Ofte er sint og ergerlig
- Ofte er fiendtlig eller hevngjerrig
- Ofte banner

Problemene skal her også være mer omfattende og alvorlige enn hos vanlige barn i ”trassalderen”, og de må ha vart i mer enn seks måneder.

Sosiale vansker og tilleggsproblemer hos kjønnene

Det er naturlig at det følger en del tilleggsproblemer med sosiale vansker. Tilleggsproblemene kan bestå i ulike vansker, fra lærevansker til røyking og depresjon og kan derfor være gradert i alt fra lettere vansker og til større vansker som krever (en samtidig) diagnose.

Undersøkelser viser at det kan være forskjell mellom gutter og jenter, i forhold sosiale vansker og hvilke tilleggsproblemer de har. Storvolls (2004) undersøkelser viser at det for begge kjønn med antisosial atferd, var et høyt nivå på alkoholberuselse, dagligrøyking, det å ha prøvd illegale rusmidler, å ha tenkt på eller forsøkt å ta sitt liv, en høy skåre på depressivt stemningsleie og et høyt nivå av angst. Men undersøkelsene viste at det var en god del tilleggsproblemer som forekom noe oftere hos jenter enn hos gutter med antisosial atferd. Dette gjelder spesielt internaliserende problemer. Kratzer og Hodgins (1997: referert i Storvoll 2004) fant i deres undersøkelser at risikoen for kriminalitet og/eller mentale problemer i voksen alder var større for jenter enn for gutter som hadde hatt atferdsproblemer i ung alder. Andre undersøkelser indikerer også at langtidskonsekvensen av atferdsproblemer er verre for jenter enn for gutter (Pedersen mfl 2001).

Guttene hadde også noen tilleggsproblemer ved antisosial atferd som i Storvolls undersøkelse skåret noe høyere enn hos jentene. Dette gjelder bruk av alkohol og illegale rusmidler. Flere jenter enn gutter krysset av i spørreundersøkelsen til Storvoll på tre eller flere tilleggsproblemer. De beskrev seg hyppigere enn guttene som dagligrøykere, hadde oftere tenkt på eller prøvd å ta sitt eget liv. De skåret også høyere på depressivt stemningsleie.

Flere undersøkelser dokumenterer at mange av de jentene som har atferdsproblemer har større psykiske problemer enn gutter. Årsaken til dette hevdes å være at de i større grad har vært offer for mishandling og seksuelt misbruk (Nordahl mfl 2005). Knudsen (2005) mener at kjønnsidentitetsproblemer er de vanligste problemene som guttene tar med seg til barnepsykiatrien, mens jenter oftere har selvtillitsproblemer.

Oppsummering

Sosiale vansker kan vise seg som internaliserende eller eksternaliserende atferd, men ofte er sosiale vansker knyttet til den eksternaliserende. Den internaliserende atferden kjennetegnes ved at man er ekstremt tilbaketrukket og unngår sosiale sammenhenger og situasjoner. Den eksternaliserende vises med en utagerende atferd rettet mot omgivelsene. Man kan si at sosiale vansker er det motsatte av å inneha sosial kompetanse, fordi en med sosiale vansker opptrer på et vis som bryter med sosiale forventninger i samfunnet. Et barn med sosiale vansker har problemer med å mestre samspillet til andre mennesker.

Graden av vansker kan variere. Når de sosiale vanskene er av lettere grad er de ikke diagnosefunderte. De diagnosefunderte vanskene er mer intens og av større omfang. Figur 2, viser en hierarkisk oversikt over alvorlighetsgrad og kategorier av sosiale vansker, der ikke diagnosebaserte definisjoner er inndelt i antisosial atferd og atferdsproblem, og diagnosebaserte definisjoner er inndelt i opposisjonell atferdsforstyrrelse og atferdsforstyrrelse.

Det er vanskelig å finne gode definisjoner på atferdsproblemer, men Bromfenbrenner beskriver det som "failure to match" mellom individ og kontekst. Atferdsforstyrrelser (CD) er inndelt i fire undergrupper som av Grøholdt mfl (2006) kalles for hjemmebråkeren, ensom ulv, en av gjengen og unge umulius. Opposisjonell atferdsforstyrrelse forekommer hos barn i alderen tre til seks år. Den er av mindre grad vanske enn atferdsforstyrrelse. I begge forstyrrelsene må vanskene ha vart i mer enn seks måneder for diagnose. Av tilleggsproblemer i forhold til sosiale vansker ser det ut til at flere jenter har problemer av internaliserende art, mens flere gutter har vansker av eksternaliserende art.

Gutter og jenter med sosiale vansker

Det blir ofte hevdet at flere gutter enn jenter har sosiale vansker, mens jenter igjen oftere har emosjonelle vansker. Det vil si at jentene oftere enn gutter har følelsesmessige problemer som blant annet depresjon. Her skal vi se hva undersøkelser sier om gutter og sosiale vansker. For å få et svar på problemstillingens første ledd, er det brukt undersøkelser og innhentet resultater fra statistikker. Herunder er det i hovedsak holdt fokus på forekomsten av *atferdsproblemer* og *atferdsforstyrrelser*. Også tall gitt fra statistikker vedrørende spesialundervisningen kan hjelpe til med å gi svar, sett i lys av at de fleste som benytter seg av slik undervisning er barn med atferdsproblemer.

Forekomsten av gutter og jenter med udiagnostiserte vansker

Det er vanskelig å anslå hvor mange barn som opp gjennom tiden har kunnet blitt betegnet med atferdsproblemer. Dette er på grunn av få og lite grundige undersøkelser. Likevel anslås det ifølge Nordahl mfl (2005) at det i den vestlige verden er ca 30 prosent av alle barn og unge som har atferdsproblemer i løpet av skolealderen. De mener dette ut i fra flere studier som er gjort. Men i de fleste tilfeller er det snakk om mindre og forbigående problemer. Som nevnt kan sosiale vansker graderes etter hvor sterk vanskene er. Innenfor atferdsproblemer kan man også gradere og dele inn ut i fra det området der problemet ligger. Kunnskapsdepartementet (St.meld. nr 30), skriver at problematferd vanligvis deles inn i tre områder: *lærings- og opplæringshemmende atferd*, *fysisk og verbal utagerende atferd* og *antisosial atferd*. Departementet deler altså problematferd inn i tre områder. Nordahl mfl (2005) nevner også de samme områdene, men har et område i tillegg, som de kaller for *sosial isolasjon*. Tabellene under viser type vanske, atferdsform og forekomst hos kjønnene under definisjoner som ikke er diagnosebaserte. Atferdsformene og forekomsten er hentet fra Nordahl mfl (2005:37), men tabellene er delt etter Haugens modell (Figur 2), som skiller mellom atferdsproblemer og antisosial atferd.

Tabell 1. Viser atferdsproblemer delt inn i tre områder. Graden av vanskene er her lette/moderate.

Område	Atferd	Forekomst blant gutter og jenter
<i>Lærings og opplæringshemmende atferd</i>	Drømmer seg bort i timene, blir lett distrauert, er urolig, bråkete og forstyrrer andre	Forekommer like ofte hos jenter som hos gutter
<i>Utagerende atferd</i>	blir fort sint, krangler, sloss med andre elever og svarer tilbake til voksne.	Forekommer gjennomgående oftere blant gutter enn jenter
<i>Sosial isolasjon</i>	Er ensomme barn, deprimerte, usikre og alene i friminuttene.	Forekommer noe mer blant gutter som hos jenter

Tabell 2. Antisosial atferd er ofte alvorligere enn de andre formene for udiagnostiserte vansker, fordi handlingene kan ha betydelige negative eller skadelige konsekvenser for andre.

Område	Atferd	Forekomst blant gutter og jenter
<i>Antisosial atferd</i>	Barn som mobber, stjeler, er voldelige, gjør hærverk og bruker rusmidler.	Forekommer fire ganger så ofte hos gutter som jenter.

Sørli og Nordahl (1989: referert i Nordahl mfl 2005) har gjort undersøkelser som avspeiler at det er over dobbelt så mange gutter som jenter, som blir definert av lærerne som atferdsproblematisk. Man kan også se på tall som gjelder spesialundervisningen, for å finne ut hvilket kjønn som har størst vansker i skolen.

Gutter og jenter med spesialundervisning. Der er en del barn i Norge som får spesialundervisning i grunnskolen. Statistikk hentet fra grunnskolens informasjonssystem (GSI) viser at det i alt over hele landet i 2007/2008 er tildelt spesialundervisning til 39 041 elever. Av disse er det **27 040** gutter og **12 001** jenter.

Disse tallene viser at gutter er overrepresentert når det gjelder spesialundervisning. Dette betyr ikke at alle de som mottar spesialundervisning har sosiale vansker, men mye kan tyde på at en del av de som mottar spesialundervisning kan ha sosiale vansker.

Kunnskapsdepartementet (St.meld. nr 30) har med utgangspunkt i Sørli og Nordahls (1998) undersøkelser skrevet:

Omfanget av atferdsproblemer i skolen er for stort. Undersøkelser indikerer at omtrent 15 prosent av den samlede elevmassen har moderate atferdsvansker av en eller flere typer, og at to til tre prosent av elevene har alvorlige problemer. Blant elevene som mottar spesialundervisning, er 40–50 prosent definert som elever med atferdsproblemer av lærerne. Andelen øker med alder og er høyest på ungdomsskolen, for så å synke igjen. Det er flest gutter som er definert som elever med atferdsproblemer. Langtidstendensen tyder på at andelen elever med atferdsproblemer er økende i grunnsopplæringen i Norge.

Det viser seg altså at så mange som **40 – 50 prosent** av de barna som mottar spesialundervisning er barn som av lærerne kan defineres som elever med atferdsproblemer. Av de barna som får spesialundervisning, er det flest gutter. Noe som kan tyde på at mange av de som mottar spesialundervisning er gutter med atferdsproblemer.

Forekomsten av gutter og jenter med diagnostiserte vansker

Grøholt mfl (2003:112) hevder om atferdsforstyrrelse (CD) som diagnosegruppe at det omfatter 1,5-3,4% av barne- og ungdomsgruppen. De skriver også at *atferdsforstyrrelser opptrer tre til fire ganger så hyppig hos gutter som hos jenter, men kjønnsforskjellene jevner seg noe ut i ungdomsårene*. De refererer til en undersøkelse som Wickstrøm har gjort der **4,9 %** av guttene og **0,8 %** av jentene på landsbasis har alvorlige atferdsforstyrrelser.

Prosentandelen for gutter i Oslo var imidlertid en god del høyere enn på landsbasis, hvor den la på 10,7 %. Atferdssenteret (www.atferd.unirand.no) viser imidlertid til et høyere antall barn med atferdsforstyrrelser (CD) der det totalt sett viser ca **5 %**. Hos gutter mener de det finnes **6 – 16 %** og blant jenter **2 – 9 %**. Kjønnsdifferansen utgjør likevel tall som antar at der er ca **3 ganger** så mange gutter som jenter med atferdsforstyrrelser.

Eikeseth og Svartdal (2003) skriver at 26,9 % av guttene og 12 % av jentene som var henvist til barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikkene i 1999 hadde atferdsforstyrrelser. Når det

gjelder opposisjonell atferdsforstyrrelse (ODD) later det ifølge dem ikke til å være noen kjønnsforskjeller i utbredelsen. Men atferdssenteret (sst) mener at det hovedsakelig er gutter som debuterer tidlig med diagnosebaserte forstyrrelser. Statistisk sentralbyrås statistikker (SSB) viser at når det gjelder kriminalitet blant ungdom er gutter overrepresentert når det gjelder straffereaksjoner. Der er kun 19 % jenter som er straffet (2006) ut i fra strafferegisteret, resten er gutter. Disse tallene gjelder for aldersgruppen 15 – 17 år.

Siden den kriminelle lavalderen er 15 år blir ikke barn under denne alderen straffet. De fleste unge (48 % i 2006) blir oftest straffet for veitrafikkovertrедelser, tyveri og bruk av narkotika. Kriminell atferd hos voksne kan knyttes til atferdsforstyrrelser i barndommen. Mellom en og to tredeler av de som hadde atferdsforstyrrelser som barn, får som voksne personlighetsforstyrrelser og har begått alvorlig kriminalitet. Eikeseth og Svartdal (2003) viser her til flere undersøkelser gjort av bla Simonoff (2001), Loeber (1988), Robins (1978) og Zokolillo, Pickles, Quinton mfl (1992). Undersøkelser kan tyde på at de av barna som har hatt ODD og videre utvikler CD som eldre, har større sjanser for å få problemer også som voksne. Mens de igjen som først får problemer i puberteten har mindre sjanse for at problemene skal vedvare inn i voksen alder (sst). Dette gjelder imidlertid kun gutter. Når det gjelder jenter, kan det vise seg at når de først får atferdsforstyrrelser og antisosial atferd, vedvarer disse oftere enn hos gutter inn i voksen alder.

Andre diagnosebaserte vansker som innebærer sosiale vansker

ADHD. Der er ca 40 % av alle med ADHD som får atferdsforstyrrelse som samtidig diagnose (komorbiditet) (Eikeseth og Svartdal 2003). ADHD blir også ofte assosiert med atferdsproblemer. Zeiner mfl (2007) viser til undersøkelser hvor de antar at det er ca 60-70% av de som har ADHD og som i tillegg har atferdsforstyrrelser. Ifølge Grøholt mfl (2003) rammer ADHD gutter, tre til fire ganger så ofte som jenter.

Barneautisme. Barneautisme er klassifisert under hovedgruppen gjennomgripende utviklingsforstyrrelser. Av sosiale vansker kan man ved autisme beskrive en gjennomgripende svikt i evnen til å utvikle mellommenneskelige relasjoner. Man finner fire til fem ganger så mange gutter som jenter med definisjon av autisme (Grøholt mfl 2003).

Språkforstyrrelser. Undersøkelser viser til at når barn med språkforstyrrelser begynner på skolen, har de også høy risiko for å få lesevansker og atferdsproblemer. Atferdsproblemer var barna spesielt utsatt for å utvikle, når de både hadde språkvansker og lesevansker. Ekspressiv språkforstyrrelse er den vanligste formen for språkforstyrrelser, som kjennetegner at barnet forstår mye av det som sies, men har problemer med å uttrykke seg. Ekspressiv språkforstyrrelse opptrer to til tre ganger så ofte hos gutter som hos jenter, og totalt blant 0,5 % av alle barn (Grøholdt mfl 2003).

Lesevansker Diagnosen spesifikke lærevansker finnes i ICD-10 som en undergruppe av spesifikke utviklingsforstyrrelser av skoleferdigheter, lærevansker. Begrepet dysleksi, blir også anvendt om denne vansken. Grøholdt mfl (2003) viser til undersøkelser der det er overvekt av gutter med lesevansker med ratio 3:1. Ofte har barn med lesevansker i tillegg atferdsforstyrrelser og/eller ADHD.

Oppsummering og svar på problemstillingens første ledd

Atferdsproblemer kan deles inn i 3 områder: *lærings- og opplæringshemmende atferd*, *utagerende atferd* og *sosial isolasjon*. *Lærings- og opplæringshemmende atferd* kjennetegnes ved at barna drømmer seg bort i timene, blir lett distraherete, er urolige, bråkete og forstyrrer andre. Denne formen forekommer like ofte hos gutter som hos jenter. Ved *utagerende atferd* blir barnet ofte sint, krangler, sloss med andre elever og svarer tilbake til voksne. Den forekommer gjennomgående oftere blant gutter som hos jenter. De ensomme barna som er alene i friminuttene går under *sosial isolasjon*, og forekommer noe mer blant gutter enn jenter. *Antisosial atferd* kjennetegnes ved at barn mobber, gjør hærverk og bruker rusmidler. Den forekommer fire ganger så ofte hos gutter som jenter.

Tall viser at 40 til 50 % av de som mottar spesialundervisning blir av lærerne betegnet som atferdsproblematisk. Av de som mottar spesialundervisning er det skoleåret 2007/2008, 27 040 gutter og 12 001 jenter. Videre viser ulike undersøkelser at atferdsforstyrrelser forekommer tre til fire ganger så hyppig hos gutter som hos jenter. Gutter er i alderen 15 – 17, overrepresentert når det gjelder kriminalitet blant ungdom. Totalt er det pr 2006, kun 19 %

jenter, resten er gutter som er straffet ut fra strafferegisteret. Kriminell atferd blant ungdom kan knyttes til atferdsforstyrrelser. Disse barna får også oftere problemer i voksen alder. AD/HD rammer gutter tre til fire ganger så ofte som jenter. Fire til fem ganger så mange gutter som jenter får diagnose barneautisme, og to til tre ganger så ofte har gutter språkforstyrrelser. Det er også overvekt av gutter med lesevansker, hvor gutter har det tre ganger så ofte som jenter.

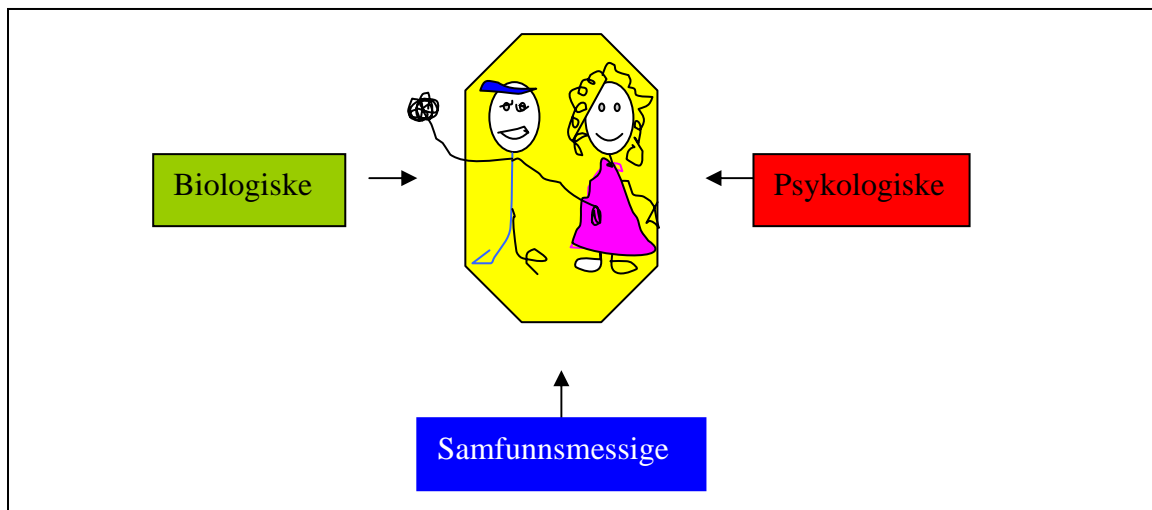
Svar på problemstillingens første del. Man kan ut i fra undersøkelser som det er vist til se at langt flere gutter som jenter sliter med sosiale vansker. Undersøkelsene som er vist til, viser signifikante forskjeller spesielt når det gjelder mer alvorlige grader for sosiale vansker. Hos barn med atferdsproblemer er det en del flere gutter innen områdene sosial isolasjon, og under utagerende atferd var det noe flere gutter. Under antisosial atferd som er av den alvorligste typen av ikke diagnostiserte vansker, er det langt flere gutter som jenter. Atferdsforstyrrelser viser også et signifikant høyere tall hos gutter enn jenter.

DEL III

FAKTORER SOM KAN BIDRA TIL AT GUTTER FREMVISER STØRRE SOSIALE VANSKER ENN JENTER.

Undersøkelser har avdekket at flere gutter enn jenter betegnes som barn med sosiale vansker. Dermed settes søkelyset på andre ledd av problemstillingen: *hvilke faktorer bidrar til denne (eventuelle) forskjellen?* Opp gjennom livet blir vi mennesker utsatt for påvirkninger av ulike slag. Noen hevder at vi spesielt i barndomsårene er mottakelig for påvirkning fra våre nærmeste omgivelser. For å komme frem til noe svar på problemstillingen er det viktig å se på hvilke risikofaktorer som barn med sosiale vansker kan bli utsatt for. Risikofaktorer er negative påvirkninger. Motsatt finnes det beskyttelsesfaktorer, som er positive påvirkninger (Haugen 2008). Risikofaktorene finner sted allerede før barnet blir født (sst). Et eksempel på biologiske risikofaktorer kan være at flere gutter er genetisk disponert for å utvikle sosiale vansker av ulike slag. Etter at barnet er født vil det videre bli utsatt for gjensidig påvirkning av miljøet rundt. I de første årene er spesielt foreldrenes samspill med barnet viktig. Når barnet begynner i barnehagen og på skolen vil barnet bli gjensidig påvirket av blant annet barnehagens og skolens ansatte og deres samspill, håndtering av konflikter, ledelse, trivsel, regler, væremåte og pedagogiske opplegg. Med økt alder og spesielt i ungdomsårene er betydningen av jevnaldrende viktig. Beskyttelsesfaktorene trer inn ved gode og omsorgsfulle foreldre, godt miljø i barnehagen og skolen, samt gode sosiale relasjoner mellom barn og deres jevnaldrende. I motsatt fall virker risikofaktorene inn. Jo større fravær av beskyttelsesfaktorer, og flere risikofaktorer som virker inn, desto større sjanse er det for at barnet skal utvikle sosiale vansker.

I de følgende delene vil fokuset ligge på risikofaktorer som kan gi forklaringer på hvorfor det er flere gutter som blir betegnet som individer med sosiale vansker.

Figur 3. Det er i hovedsak er det tre sentrale områder som kan bidra til å påvirke kjønnes forskjeller når det gjelder sosiale vansker. Disse er biologiske, psykologiske og samfunnsmessige.

Denne delen viser først til risikofaktorer knyttet til genetiske og biologiske forskjeller. Deretter kommer risikofaktorer ved samfunnspåvirkninger. De psykologiske perspektivene, kan blant annet forklare hvordan atferden og tankene blir påvirket av ulike risikofaktorer. Til sist i denne delen kommer vi inn på hvordan man kan få en helhetlig forståelse av samspillet mellom de ulike faktorene som virker inn.

Genetiske og biologiske forskjeller

Vi er som tidligere nevnt forskjellige på visse områder helt fra fødselen (se ”Stille jenter og bråkete gutter”). Jenter viser en raskere utvikling når det gjelder språk og motorisk utvikling, mens gutter er flinkere når det gjelder spatiale evner, samt at de er mer fysisk aktive. Gutter viser også tendenser til å være mer aggressive enn jenter. Men er disse egenskapene biologiske eller har de med samfunnspåvirkning å gjøre, og ulike forventninger til kjønnsrollene? Grøholt mfl (2006) skriver at *Skjevfordelingen mellom kjønnene finner en i alle kulturer og etniske grupper, det taler for at den er biologisk betinget* (2006:112). Kan det være at gutters sosiale vansker er biologisk betinget? Er de mer disponibel for å utvikle atferdsproblemer enn det jenter er? Risikofaktorer for at gutter kan utvikle sosiale vansker er i det følgende knyttet til *arv, hjerneforskjeller* og *hormoner*.

Arv

Kromosomer kalles det arvematerialet som barna mottar fra sine foreldre, og det er nettopp kromosomet som er den DNA – holdige genbæreren som bestemmer de arvelige egenskapene. I hver av våre kroppsceller, med unntak av kjønnscellene, har mennesket 46 kromosomer. Kjønnscellene inneholder halvparten, 23 kromosomer. Når barnet unnfanges mottar det 23 kromosomer fra mors eggcelle og 23 kromosomer fra fars sædcelle. Dermed mottar de halvparten av arven fra mor og andre halvparten av arven fra far (Haugen 2006). I hvert av kromosomene våre finnes det minst 1000 gener. Vi vet at mennesket får satt sine utseendemessige karakteristikk som øyenfarge, hårfarge, høyde osv gjennom genene som vi har fått fra våre foreldre, men når det gjelder menneskelige karakteristikk som atferd og temperament er forskerne mer usikre.

En del studier gjort i tilknytning til atferdsproblemer og arv kan imidlertid indikere til at det finnes en sammenheng her. Det er tidligere referert til undersøkelser som knytter atferdsproblemer blant gutter sammen med fysisk aggresjon i barndommen. Storvoll (2004) viser til undersøkelser som er foretatt av Eron og Huesmann (1990) der de fant stabilitet i aggressiv atferd over tre generasjoner. Disse undersøkelsene trenger imidlertid ikke å indikere at atferdsproblemer er arvelig, men kan kanskje antyde at det kan være sammenheng her. En annen forklaring kan være at denne utviklingen har oppstått gjennom modellpåvirkning. Derfor skal vi gå inn på mer reliable undersøkelser som kan vise sammenhengen, utført gjennom studier av eneggede tvillinger. Disse studiene viser at det er en viss arvelig komponent som også medvirker en persons atferdsproblemer. Den viser til 51 % arvelighet og 28 % miljø ved atferdsproblemer. Ved kun aggressiv atferd isolert sett, var arveligheten så høy som 60 % (Grøholt mfl 2006). Eikeseth og Svartdal (2003) viser også til tvillingundersøkelser som er gjort og som antyder at det er en genetisk effekt på utvikling av antisosial atferd, men at denne effekten synes å variere med alderen. Når det gjelder atferdsforstyrrelser hos 3 til 8 åringene var den genetiske effekten relativt høy, på ca 50 %, mens der atferdsforstyrrelser debuterer i ungdomsalderen var den genetiske effekten lavere. Hos voksne igjen, så det ut til at den genetiske effekten var meget stor (80 %).

En vitenskapelig studie har i følge Purvis (2002) avdekket at det finnes et "sosialt gen" som bæres av X – kromosomet. Dette kan være med på å forklare hvorfor jenter er mer sosiale enn gutter.

Sentralnervesystemet

Her er det gjort et forsøk på å kartlegge om man kan finne noen sammenhenger mellom sosiale vansker og hjernens strukturer og aktiviteter. Hvor i hjernen kan man eventuelt finne områder som kan bidra til å påvirke menneskets atferd.

I første omgang kan man dele hjernen i to, langs den dyptgående furen i lengderetningen. Disse to hjernehalvdelenes kalles for høyre og venstre hemisfære (Haugen 2006). Begge disse halvdelene består av en foldet, ytre bark, som blir kalt cerebral cortex eller bare korteks (sst). Hvert av de to hemisfærene deles igjen i fire hoveddeler. Den fremste delen kalles for frontallappen eller pannelappen. Øverste delen av hemisfæren kalles isselappen. Bakerst finner vi bakhodelappen, mens tinninglappen er den siste av delene. Av disse delene skal vi først og fremst se på pannelappen, som innvirker i et menneskes planlegging og oppgaveløsning. Den påvirker også kontroll av følelser, hukommelse og oppmerksomhet. Fra hjernestammen sendes det ut arousal, som er en rekke elektriske impulser. Det er hjernens fremste del sin oppgave å strukturere og fordele arousal slik at det hele tiden finnes nok energi til forskjellige typer oppgaveløsning. Mengden av arousalnivået har betydning for blant annet oppmerksomhet, oppgaveløsningen og konsentrasjonen til mennesket. Både for få og for mange impulser kan påvirke disse evnene i negativ retning (Knudsen 2006). Den nederste delen av pannelappen (orbitofrontale cortex) har nære nerveforbindelser med det limbiske systemet som *innvirker på hvordan vi oppfatter og regulerer vår følelsesmessige væremåte* (Haugen & Bjerke 2006:54). Funksjonene i den orbitofrontale cortex er meget viktig for hvordan og hvor mye, det limbiske systemet påvirker barnets atferd. Samspillet mellom disse setter ifølge Knudsen (2006) betingelser for:

- hensiktsmessig lekeatferd
- evnen til å tilpasse seg normer
- evne til å påta seg ansvar for andre
- vise hensyn
- evne til å holde tilbake, plutselige innskytelser.

Alle disse punktene utgjør fundamentet for samspill og sosial atferd. De sosiale ferdighetene lagres i pannelappene opp gjennom oppveksten (sst). Mens barn er fra ca 3 til 7 år ferdigutvikles de grunnleggende nevralt forbindelsene mellom det limbiske systemet og orbitofrontal cortex (sst). Myenlisering er også et forhold som påvirker pannelappens funksjon.

Myelinen er en fettkjede som dannes rundt aksonene (sender impulser til andre celler). Den har som oppgave å isolere signalene som sendes mellom nervecellene. Myeliseringen av pannelappene er ikke fullført før man kommer i puberteten.

SNS hos gutter og jenter

Det finnes forskjeller på hjernestørrelsen hos gutter og jenter. Hos voksne menn veier hjernen i gjennomsnitt 1360 gram, mens hos kvinner 1250 gram. At menn har større hjerner enn kvinner, trenger imidlertid ikke å bety annet enn at menn gjennomsnittlig er større i kroppen enn kvinner og har større muskelmasse. Det er gjort lite, men noe forskning på forskjeller mellom hjernen til menn og kvinner. Blant annet har Knudsen (2005) forsket på forskjellen mellom guttenes og jentenes hjerner i de yngste skoleklasser. Noe av det hun er kommet frem til, er at gutter i 1. klasse kan konsentrere seg ca 12 minutter av gangen, mens jenter kan holde konsentrasjonen dobbelt så lenge. Årsaken til dette mener hun er at jentenes hjerne modnes hurtigere enn guttenes, fordi jentehjernen ferdigmyeliseres et og et halvt til to år før guttehjernen.

I hjernebjelken finnes det noen forskjeller mellom kjønnene som er av interesse. Der finner man et par hundre millioner forbindelsestråder mellom de to hjernehalvdelene. Allerede i fosterlivet (uke 26.) er det dokumentert at hjernebjelken er større hos jenter enn det den er hos gutter. Knudsen viser til en undersøkelse gjort av Mogens Hansen og Keld Fredsen som viste at når barn begynner på skolen er hjernebjelken til jenter nesten dobbelt så tykk som guttenes. Det er de ved 97 % av tilfellene. De tre prosentene viste at det finnes gutter som har like tykk hjernebjelke som jentene og jenter som har like tynn som normalt hos guttene. Hjernebjelkens tykkelse har imidlertid ikke med intelligens å gjøre, men det betyr at jentene har et nevrologisk potensial for bedre og hurtigere koblinger mellom de to hjernehalvdelene.

Ifølge Knudsen (2005) utvikles alle indre organer tidligere hos jenter enn hos gutter. Videre nevner hun at det ikke er noen tvil om at hjernens vekst helhetlig sett i høy grad er avhengig av sosial kontakt og samspill. Undersøkelser som er gjort av hjernen til rotter som blir holdt som kjeledyr viser et tydelig mer forgreinet hjernevev, enn hos de som ikke blir det. Knudsen (2005) refererer til blant annet Helmuth Nyborg (1997) når hun viser til at mannshjernen er mer unilateralt organisert, mens kvinnehjernen er mer bilateral. Dette vil si at menn bruker en hjernedel om gangen under oppgaveløsning, mens kvinner bruker begge hjernehalvdelene under løsning av samme oppgave. Vår høyre hjernehalvdel fungerer analogt, mens den

venstre fungerer digitalt. Knudsen (2005) mener at gutter har vanskeligere enn jenter med å gå direkte til venstre hjernehalvdel, og derfor må guttene gå til den venstre hjernehalvdelen via den høyre. De bruker først og fremst den høyre (analoge) hjernehalvdelen. Først etter puberteten har guttene tilgang til begge hjernehalvdeler. Dermed blir også gutters hjernebark tykkere på høyre side (sst). Det hevdes å være årsaken til at guttene har bedre potensial for analog tenkning og læring. De analoge ferdighetene gjelder i forhold til romlighet, finne veien, geometri, atomfysikk, kjemi og mønstergjenkjennelse. I og med at jentene har større tilgang til den digitale hjernehalvdelen, har de for eksempel også lettere for bruk av språk. Purvis (2002) sier også om gutters og jenters forskjeller i bruk av hjernehalvdelen, at hos mannen ligger områdene i hjernen som har med tale og informasjonsbehandling (som skriving og lesing), og med følelser å gjøre, på et bestemt sted - hos kvinner ligger de spredt. Menn har også mindre kommunikasjon mellom de to hjernehalvdelenene enn kvinner. En annen ting som påvirker forskjellene i hjernen til menn og kvinner, er ifølge Purvis at kvinner er ”programmerte” til å oppfatte mer av omgivelsene, spesielt i forhold til lyder. Han konkluderer med at dette er en av årsakene til at kvinner lærer de sosiale kommunikasjonsferdighetene mye raskere enn menn. Knudsen (2005) mener at det er testosteronet som påvirker hjernens strukturelle funksjoner og at det allerede i tidlig fosterstadiet virker hemmende på adgangen til gutters digitale hjernehalvdel. Purvis (2002) skriver at det er testosteronudsløpet i fosterlivet som gjør at hjernene utvikler seg ulikt, og fører til at gutter og jenter oppfører seg forskjellig allerede fra de er babyer. Testosteronudsløpet i puberteten forsterker disse forskjellene. Dette tyder altså på at hjernens utvikling blir påvirket av mannlige kjønnshormoner. Hvordan virker disse hormonene inn?

Hormoner

Bunkholdt (1995) nevner *androgen* (samle navn på de mannlige kjønnshormoner, hvor testosteron anses som det viktigste) som viktig for utviklingen av gutter og jenter. Hos guttefostre skilles det ut mye androgen, mens i pikefostre lite. Hun skriver at det er *mengden av androgen som avgjør om den videre kjønnsutviklingen skal resultere i en fullt utviklet gutt eller jente. Androgen påvirker utviklingen av både kjønnsorganene og hjernen* (1995:234) Videre skriver hun at mye androgen fører til utviklingen av mannlige kjønnsorganer og

maskulinisering av hjernen. Purvis (2002) fremhever testosteronets betydning der han sier at alle fostre i utgangspunktet er kvinnelige, også hjernen. Sitat: *Det er testosteronbølgen mellom 6. og 12. svangerskapsuke som får den til å bli en mannlig hjerne* (2002:87). Han mener videre at guttene får en ny testosteronbølge rett etter fødselen som varer til babyen er ca. 6 måneder. Den siste testosteronbølgen får gutter under puberteten.

Nordahl (1997) henviser til noen undersøkelser som er tatt fra 1987 til 1997, som antyder at det er betydningsfulle forskjeller på en nyfødt gutt og en nyfødt jente. Det mest interessante her er at det maskuline kjønnshormonet er et aggressivt hormon. Flere forskere hevder at det mannlige kjønnshormonet testosteron kan spille en rolle når det gjelder atferdsproblemer. Nordahl mfl (2005) refererer til en del forskere (Goy 1996; Schaal, Tremblay, Soussignan og Susman 1996; Berenbaum og Resnick 1997; Tremblay mfl. 1997) når han skriver at: *Høyt testosteronnivå synes å være forbundet både med sosial dominans og aggressivitet, men sammenhengen er kompleks. Hormonnivået er ikke stabilt på ulike utviklingstrinn, og hormonets innvirkning varierer derfor trolig med alder* (Nordahl mfl 2005:53).

Purvis (2002:98) viser også til undersøkelser hvor blant annet lærere ble bedt om å rangere en gruppe 7 – 14 åringer etter aggresjonsnivå. Han skriver: *de som ble oppfattet som bøller, var også de som mellom 15 – 17 år hadde høyest testosteronnivå i kroppen*. Men Purvis poengterer også at det ikke kan utelukkes, sett fra en annen side, at aggressiv atferd stimulerer testiklene til å produsere med testosteron.

Det kan være en sammenheng mellom fysisk aggresjon og atferdsproblemer. Undersøkelser som er gjort av Broidy mfl (2003: referert i Nordahl mfl 2005), viser at fysisk aggresjon i barndommen og ungdomskriminalitet, i fire ulike utvalg, henger sammen med både voldelig og ikke voldelig kriminalitet blant gutter. De samme undersøkelsene fant ingen sammenheng mellom fysisk aggresjon i barndommen og ungdomskriminalitet blant jenter. Bjerke og Haugen (2006) viser til undersøkelser av Eron (1987) som avdekket at de barna som var mest aggressive i åtteårsalderen også var det ti år senere. Når de var blitt 30 år gammel var det også denne gruppen som oftest var anmeldt for bla kriminalitet og voldelig oppførsel. Denne stabiliteten gjaldt særskilt for menn.

Pubertet. Hva er det som skjer med gutter når de kommer i puberteten? Det er tydelig at de fleste gutter (og jenter) med sosiale vansker utvikler nettopp dette i pubertetstiden. Purvis

(2002:96) mener at visse former for aggressiv atferd stiger til overflaten i puberteten. Han sier at det er *som om testosteronet vekker et primitivt biologisk instinkt til å konkurrere og erobre*. Purvis mener at det ikke er tilfeldig at aldersgruppen med størst kriminalitet er 13 – 17 år.

Gjennomsnittlig starter puberteten hos gutter i 12 – 13 årsalderen. Ifølge Purvis er det testosteronproduksjonen i testiklene som er nøkkelen til de fysiske og psykiske forandringene vi forbinder med puberteten. Denne øker nå med hele 100 – 300 ganger. Likevel er testosteron ikke nok, men der er også arvelige mottakere i hjernen og andre organer som er med å bestemme hvordan kroppen reagerer på dette mannlige kjønns-hormonet.

I hjernen er der en struktur som kalles amygdala, og som har store betydninger for menneskenes emosjoner. Den inneholder store mengder testosteronmottakere. Purvis skriver at *testosteronet ser ut til å "lyse opp" amygdala i puberteten* (2002: 100). Hvis den skades, blir ukontrollerte, aggressive menn, ifølge Purvis, til medgjørlige skapninger.

Purvis (2002:100), mener videre at ungdommer:

ser ut til å kanalisere sine emosjoner gjennom amygdala, og ettersom de blir eldre, bruker de mer av hjernebarken og tenker over handlinger før de utfører dem. (...) deres intense følelsesliv, humørsvingningene, tendensen til å overreagere, kan skyldes at de kanaliserer tankene sine gjennom de mer primitive hjernestrukturene, de som har med refleksreaksjoner å gjøre. Når de gradvis modnes, rettes tankene stadig mer mot de høyere sentrene, hvor de blir filtrert, rasjonalisert og satt i perspektiv før de resulterer i handling.

Oppsummering

Kromosomer er det arvematerialet som bestemmer de arvelige egenskapene. Barnet mottar 23 kromosomer fra mors eggcelle og 23 fra fars sædcelle. Ulike undersøkelser gjort blant annet gjennom tvillingstudie kan indikere på at sosiale vansker er arvelige. En undersøkelse viser til 51 % arvelighet og 28 % miljøpåvirkning ved atferdsproblemer. En annen knyttet til atferdsforstyrrelser viser en genetisk effekt på ca 50 % hos små barn, noe lavere hos ungdom og hos voksne lå den på 80 %. Hver hjernehalvdel kan deles inn i fire områder, av disse kan aktiviteter i pannelappen først og fremst knyttes til sosiale vansker. Denne har innvirkning blant annet på planlegging og oppgaveløsning, samt kontroll på følelser, hukommelse og oppmerksomhet. For få eller for mange impulser kan påvirke aktiviteten i pannelappen.

Sosiale ferdigheter lagres i pannelappen opp gjennom oppveksten. Myelin er en fettkjede som dannes rundt aksonene. Denne påvirker pannelappens funksjon. Det finnes forskjeller i hjernen hos gutter og jenter. Forskning viser at jenter kan konsentrere seg lengre enn gutter. Dette er fordi jentehjernen ferdigmyeliseres før guttehjernen. Ved skolestart er hjernebjelken nesten dobbelt så tykk hos jenter som hos gutter. Forskning viser at hjernens vekst i høy grad avhenger av sosial kontakt og samspill.

Gutter bruker hovedsakelig høyre hjernehalvdel, mens jenter bruker begge hjernehalvdeler under oppgaveløsning. Det er først etter puberteten at gutter har direkte tilgang til begge hjernehalvdeler. Kvinner er mer følsomme ovenfor lyder. Det kan være en årsak til at kvinner lærer de sosiale kommunikasjonsferdighetene raskere enn menn. En mulig årsak til at hjernen hos jenter og gutter er forskjellige er testosteronet som blir skilt ut i fosterlivet hos gutter, og som senere entrer rett etter fødselen og i puberteten. Atferden blir påvirket av hormoner og det mannlige kjønnshormonet er aggressivt. Det kan spille en rolle når det gjelder utviklingen av sosiale vansker. Sosial dominans og aggressivitet kan knyttes til høyt testosteronnivå. Gutter som viser som barn en aggressiv atferd, blir ofte knyttet til kriminell og voldelig oppførsel i voksen alder. Den aggressive atferden stiger hos gutter når de kommer i puberteten. Testosteronnivået i denne tiden øker med 100 til 300 ganger. Men også blant annet arvelige mottakere i hjernen er med på å bestemme hvordan kroppen reagerer på testosteronet. Amygdala er en struktur i hjernen som har med emosjoner å gjøre. Testosteronet i puberteten, påvirker amygdala i den grad at mange gutter blant annet ikke ”tenker før de handler” og får humørsvinginger.

Samfunnets påvirkning

Når det er snakk om det som kjennetegner det samfunnet som vi lever i, i dag, blir det her nevnt flere risikofaktorer som kan påvirke gutter med sosiale vansker. Vi går da først inn på Bromfenbrenners utviklingsøkologiske modell. Denne skal vi gå indirekte på, i de neste overskriftene, for deretter å komme tilbake til den, i del IV.

Kunnskapsdepartementet (St.meld nr 30) skriver om ulike årsaker til problematferd blant skolebarn:

Atferdsvansker blant elever kan forstås som resultat av manglende mestring av skolens forventninger og krav. Videre kan atferdsvansker til en viss grad være et resultat av at elever ikke får tilstrekkelig med utfordringer i skolen, men de kan også sees som et utslag av mangelfull sosial kompetanse. Også andre faktorer i skolen kan spille inn, for eksempel manglende eller feilaktig bruk av autoritet og oppdragende tiltak. I tillegg til faktorer innenfor skolen vil elevenes omsorgs- og oppdragelsessituasjon i hjemmet ha betydning. (...)Det har videre blitt pekt på at ulike forhold ved samfunnsutviklingen fører til endret atferd blant elevene i skolen, og at skolen kan mangle kompetanse i å håndtere dette.

Departementet nevner her noen faktorer som kan bidra til å skape atferdsproblemer blant skolebarn. Disse faktorene er basert på påvirkning fra samfunnet. I det følgende skal vi gå inn på risikofaktorer som er knyttet til: ***oppdragerrollen, skolen, venner, fritidsaktiviteter, mestringsstrategier og forventninger.***

Dagens samfunn blir ofte kjennetegnet som *utdanningssamfunnet, kunnskapssamfunnet* eller *kompetansesamfunnet*. Disse begrepene forteller oss at det stilles krav og forventninger til utdanning, kunnskap og kompetanse for å klare seg best mulig (Larsen og Slåtten 2002). Dette er i dag en forutsetning for å skape seg en fremtid. Den teknologiske utviklingen er også et kjennetegn ved vårt moderne samfunn. Datamaskiner, internett og mobiltelefoner skaper en ny sosial arena for barn og unge, samtidig som det knyttes til ny kompetanse. Larsen og Slåtten (2002) mener også at den norske barndommen er en kommersialisert barndom. I det legger de til at barn i dag blir mer utsatt for kjøpepress blant annet gjennom påvirkning av reklame. Dessuten koster også de fleste fritidsaktiviteter penger, noe som kan sette foreldre i et dilemma i forhold til hva de har lyst til og råd til.

I dag er Norge et mangfoldig samfunn. Tradisjoner er ikke like selvfølgelig som tidligere, noe som igjen gjenspeiler en kulturell frisetting, med ulikheter tilknyttet verdier, normer og interesser hos menneskene. Dette betyr at barn og unge i dag står ovenfor flere valg, der de også står friere til å forme sin egen identitet. På grunn av økt innvandring kan det også sies at vi lever i et flerkulturelt samfunn, noe som krever at barn skal ha forståelse og respekt for forskjeller mellom mennesker. Vi har også et større mangfold i familiemønstre enn vi har hatt tidligere. Antallet skilsmisser har økt, og mange flere bor med en enslig forelder, med en

steforeldre, er adopterte eller bor hos homofile foreldre. Gjennomsnittlig får man også færre barn.

Det er tidligere nevnt at flere kvinner enn før, tar utdanning og går ut i arbeid. Kampen for likestilling mellom kjønnene har ført til at jenter og gutter er blitt mer "like". Jenter går som gutter i bukser og inntreer menns tidligere arbeidsarena. Grøholt mfl (2006) mener at det er flere jenter nå enn før som begynner å røyke og drikke i ung alder. Dessuten er det observert flere voldelige jentegjenger. Om dette skriver Grøholt mfl (2006:113) at: *jentene tar etter gutteatferden. Parallelt med denne utviklingen er det registrert en økning i atferdsforstyrrelser hos jenter med avvik som likner guttenes*. Så det kan altså tyde på at likestillingen blant kjønnene også har resultert i at flere jenter også sliter med sosiale vansker lik guttenes.

Bomiljøet. Undersøkelser viser som nevnt, at det er flere med atferdsproblemer som bor i større byer. Nordahl mfl (2005) hevder at det er spesielt i Oslo at man kan se denne tendensen. Nå har vi også sett at det i de siste 10 – 50 årene er skjedd en befolkningsøkning i storbyene, mens bygdene og småbyene har minskende befolkningsmengde. Kan det være at barn med sosiale vansker får større vansker i større byer siden der er flere mennesker å forholde seg til, eller kan det være at de blir mer "usynlig" i en stor by med mange mennesker? Flere ulike holdninger og forskjellige forventninger kan også dukke opp i et samfunn med forskjellige mennesker som har ulike oppfatninger og bakgrunn. Grøholt mfl (2006) reflekterer rundt hvorfor barn i storbyene er mer utsatt. De skriver at: *Vi aner et mønster hvor storbytilværelsen med sine svake nettverk og sosiale isolasjon fører til depresjon og personlig utarming hos mødrene, og i neste omgang til emosjonell omsorgssvikt og atferdsavvik hos barna* (2006:119). Flere undersøkelser viser at risikofaktorer som befolkningstetthet, økt tilgang til våpen, fattigdom, flere ulike subkulturer og svake sosiale bånd i nabolaget øker sannsynligheten for at barn skal få atferdsproblemer og atferdsforstyrrelser (Eikeseth og Svartdal 2003; Barlow og Durand 2005). Foreldre med sosiale problemer og boligproblemer som følge av økonomiske problemer og ofte arbeidsløshet er noe som er nært knyttet til sosiale vansker (Zeiner mfl 2007). Men hvorfor ser det ut til at jentene håndterer dette bedre enn guttene? Igjen stilles spørsmål vinklet fra et biologisk perspektiv: Kan det være at jenter er mer tilpasningsdyktige enn gutter? Kvinner i Norge har klart å endre sin livssituasjon i stor grad, fra å være hjemmeværende husmødre på begynnelsen av 70 tallet til i dag, hvor de fleste kvinner med barn er ute arbeid. De har ikke

bare kommet seg ut i arbeid, men mange har også fått høy utdanning og lederstillinger. Tradisjonelt sett kan man også i tidligere tider se at mennene ofte ”overtok” fedrenes yrker, mens kvinnene ofte ble giftet bort og måtte tilpasse seg den nye tilværelsen.

Sosiale vansker og kjønnsforskjeller. Hvordan man kjennetegner barn med sosiale vansker er knyttet til dagens samfunn. Disse kjennetegnene kan også forandres med tida etter endringer i samfunnet, nye avdekkende undersøkelser og økt kunnskap om feltet.

Undersøkelser av Stormark, Heiervang og Lundervold (2008), har avdekket at det er store forskjeller, mellom foreldre og lærere i rapportering av atferdsvansker. Det viser seg at foreldrene rapporterer mer vansker enn det lærerne gjør og dette gjelder spesielt for jentene. Barna opptrer på to forskjellige arenaer: hjem – skole, og man kan tenke seg til at mennesker kan oppføre seg annerledes ut i fra hvilken kontekst som de befinner seg i. De hevder videre at diagnosekriteriene for atferdsforstyrrelser er mindre egnet til å fange opp den type problemer som jentene strever med, enn det man kan se hos gutter. Kan det være at jentene har andre vansker enn guttene? Kanskje jentene bruker andre uttrykksmåter av internaliserende art, enn guttene og derfor oftere blir ”oversett”?

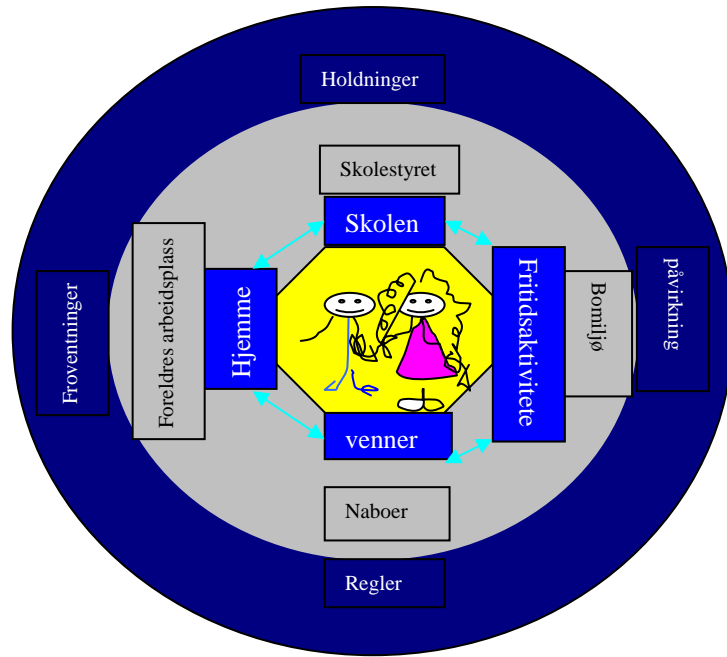
Ut i fra undersøkelser som er gjort i forhold til sosiale vansker som er udiagnostiserte (se s 31), kan man se at jenter skårer mye lavere enn gutter på *utagerende atferd* og *antisosial atferd*. Disse gruppene har mer til hensikt å skade andre og viser et høyere aggresjonsnivå enn de andre to gruppene. Jentenes atferdsproblemer ligger høyere opp mot guttenes når det gjelder *sosial isolasjon* og *lærings og opplæringshemmende atferd*. Disse to gruppene virker noe ”roligere” enn de andre to nevnte gruppene. Spesielt *sosial isolasjon* kan knyttes til sosiale vansker av mer internaliserende art. Hvis jenter har en mer internaliserende preget for sosiale vansker, kan det være en årsak til at lærerne (og foreldrene) ikke oppdager vanskene så lett hos jenter. En eksternaliserende form for sosiale vansker er nok lettere å oppdage, fordi denne formen for atferd er mer skadelig og ”irriterende” for omgivelsene. Av tilleggsvansker (s 28) ser man at noen av vanskene som er typisk for jentene er av internaliserende art, som depressivt stemningsleie og selvmordstanker. Mye kan tyde på at jentenes problemer nettopp er av internaliserende art, og de bærer mer preg av emosjonelle vansker. Guttenes vansker kan ut i fra undersøkelser, derimot se ut til å være av mer eksternaliserende art.

Når jenter får sosiale vansker får de oftere enn gutter, vedvarende vansker (se s 33). Det kan se ut som om gutter kan ”vokse” av seg sine sosiale vansker, mens jenter som først får sosiale vansker, viderefører problemene inn i voksen alder. Dette gjelder imidlertid når guttenes vansker først viser seg i pubertetstiden. Dette kan tale for at guttenes vansker i større grad enn hos jentene, har utgangspunkt i biologiske årsaker. Kanskje det er den siste ”testosterondusjen” i puberteten som virker inn? Tidligere er det nevnt (s 28) at årsaken til at flere jenter enn gutter med atferdsproblemer har større psykiske problemer enn gutter kan være at de i større grad enn gutter har vært offer for seksuelt misbruk. Ramborg mener i et intervju av Vinsrygg (2007) at det finnes store mørketall når det gjelder gutter og seksuelle overgrep. Han antar at hyppigheten ikke er så forskjellig mellom kjønnene som tidligere antatt. Ettervirkingen av seksuelle overgrep kan gi atferdsforstyrrelser. Ramberg kjennetegner guttene som har vært utsatt for seksuelle overgrep som enten de isolerte guttene som står alene i friminuttene eller som er utagerende og ofte hyperaktive. Disse guttene får også ofte tidlige alkohol og stoffproblemer (Vinsrygg 2007).

Bromfenbrenners utviklingsøkologiske modell

Urie Bromfenbrenners modell forsøker å forklare hvordan formelle og uformelle faktorer påvirker et barn/ungdom, eller inngår i samspill med den unge (Haugen 2006). Modellen er laget som en sirkel, med fire sirkler/deler inni som hver kjennetegner et område som kan være med på å påvirke barnet/ungdommen. Den innerste delen kalles mikrosystem, og kjennetegnes med at det er her de nærmeste arenaene til barnet finnes og de menneskene som er mest signifikante for det. Barnet er selv til stedet eller direkte involvert her som, i hjemmet, nær familie, nærmiljøet, skolen og venner. Den neste delen er mesosystemet. Mesosystemet kjennetegnes ved forholdet mellom to eller flere mikrosystemer. Deretter kommer eksosystemet som hvor barnet ikke selv er tilstede i (eller sjelden er tilstede) men som likevel påvirker barnet i større eller mindre grad. Det kan være snakk om arbeidsplass til mor eller far, naboer, massemedia, skolestyret, ekstern familie og familiens venner. Makrosystemet som er i den ytterste delen av sirkelen påvirker barnet/ungdommen kun indirekte. Denne refererer til holdninger i kulturen eller subkulturen.

Figur 4. Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell kan settes opp slik. Mikrosystemet vises som blått og mesosystemet som lyseblå piler. Eksosystemet er grått og makronivået vises i den ytterste sirkelen som mørkeblå.

En del undersøkelser som er gjort fører til at denne modellen kan knyttes til ulike arenaer som spesielt befinner seg innen mikro- og mesosystemet. Blant annet Storvoll (2004:60) sine spørreundersøkelser viser at ved alle former for atferdsproblemer finnes et høyt nivå der barna/ungdommene lever:

i brutte hjem, ha foreldre som oppleves som lite omsorgsfulle og overbeskyttende, ha foreldre som ble oppgitt å ha lav grad av tilsyn med de unge, ha foreldre som ofte bruker rusmidler, venner med problematferd, lav deltakelse i organiserte og hjemmeorienterte fritidsaktiviteter, høy deltakelse i uorganiserte fritidsaktiviteter, få dårlige karakterer på skole, bruke lite tid på hjemmelekser, ha lavere utdanningsaspirasjoner og være tidligere fysisk utviklet enn andre på egen alder.

Undersøkelsene til Storvoll (2004) viste imidlertid også at enkelte av disse forholdene var sterkere for gutter enn for jenter. Dette gjaldt sammenhengen mellom atferdsproblemer og risikofaktorer knyttet til de unges familiesituasjon, deres venners problematferd og skolerelaterte forhold. Det finnes også andre studier som bekrefter Storralls funn (Blant annet Cernkovich og Giordano, 1987; Kronh og Massey, 1980; Mears mfl 1998: referert i Storvoll).

Oppdragerrollen

Hva er oppdragelse og hvem har ansvaret for inneha oppdragerrollen? Myhre (1994:48) skriver at oppdragelse er:

Samspeilet mellom den eldre og yngre generasjon der den eldre generasjon tar sikte på å formidle til barn og unge de kunnskaper og ferdigheter, holdninger og innstillinger, samlivs og trosformer som er uttrykk for den sosiale og kulturelle sammenheng oppdragelsen foregår i, slik at den nye generasjon får hjelp til å realisere sine evner og muligheter og gjennom dette virke tilbake på samfunn og kultur i både stabiliserende og nyskapende forstand.

Oppdrageren skal altså blant annet formidle kunnskaper, ferdigheter, holdninger og innstillinger til barna. De skal øve seg opp til å bli gode samfunnsborgere. Der i blant kan det ligge forventninger til sosiale ferdigheter, med god sosial kompetanse som mål. Når dette ikke skjer og barna får sosiale vansker, hvem har ansvaret? Kan det da være slik at det som blir formidlet av oppdrageren ikke fester seg hos barnet? Eller kan det være slik at formidlingen er uteblitt eller den voksne har hatt dårlig oppdragerpraksis? Hvis derimot sosiale vansker kun er biologisk betinget har det kanskje ingenting med oppdragelsen å gjøre fordi barnet bare ”er slik”. Hvordan kan man forklare at det er flere gutter enn jenter med sosiale vansker? Kan forklaringen være forskjeller i oppdragelsespraksisen mellom gutter og jenter?

Hvem har oppdragerrollen? Samfunnet har endret seg, samtidig som det fortsatt er i stadig endring. Vi som arbeider med barn kan sies å ha et større ansvar enn før, i forhold oppdragelse. Som tidligere nevnt er flere kvinner, som tidligere var hjemmeværende med egne barn, kommet ut i arbeid samtidig som far fortsatt er ute i arbeidslivet. Når begge foreldre er i jobb, har de matlaging og husarbeide, som ekstra når de kommer hjem fra en lang arbeidsdag. Dette utgjør at foreldre i dag tilbringer mindre tid sammen med barna sine. Barna tilbringer store deler av hverdagen sin i barnehage, på SFO og i skolen. Disse institusjonene har fått et mye større ansvar, enn tidligere når det gjelder oppdragelse av barna. Mange i dag ønsker også å ha barna i barnehagen på grunn av kravet om kunnskap, kompetanse og utdanning. Dette kommer i tillegg til ønsker om deres barns utvikling av sosiale kompetanse. Hjemme er det for foreldre som velger å ha barna hjemme, få eller ingen barn i nabolaget som barnet kan leke med, fordi de fleste barn i dag tilbringer dagen i barnehagen. Barnehagen er i dag en del av utdanningssystemet i Norge og det stilles krav til hva barna lærer der. Men kan

disse institusjonene erstatte foreldrenes rolle i barneoppdragelsen? Bredesen (2004:31) skriver om dette at: *Det som er fort gjort å glemme, er at selv om institusjonene har overtatt deler av oppdragelsesansvaret fra familiene, er de ikke familier.* Om dette kan man si at det mest ideelle er selvsagt at familien har hovedansvaret for barnas oppdragelse.

Tidlig samspill med barnet: Nielsen & Rudberg (1989), har samlet inn en del samspillsundersøkelser og eksperimenter. En av disse undersøkelsene innebar en gruppe med førstegangsfødende, hvor de hadde oppstilt et stasjonært videokamera hjemme i opptil et år. Denne forskningen hadde som formål å samle inn materiale som sa noe om det tidlige samspillet. Resultatet av undersøkelsen viste imidlertid igjen markante kjønnsforskjeller i hvordan mødre og fedre tok seg av jenter og gutter i løpet av det første halvåret. Men etter denne perioden skjedde det noe. Filmopptakene viste at både mødre og fedre forholder seg til jentene ansikt til ansikt, mens guttene oftere ble plassert med ryggen mot mor eller fars bryst. Knudsen (2006) viser også til denne undersøkelsen i sin bok og reflekterer rundt om årsaken til forskjellsbehandlingen kan være en del ubevisste kjønnsforventninger, hvor foreldrene ønsker å opprettholde intimiteten i kontakten med jentene, mens guttene skal se verden for å bli utadvendte. Foreldrene selv, forsvarte denne forskjellsbehandlingen med at guttene var mer urolig enn jentene og at det derfor naturlig ble forskjeller i samspillet mellom dem. Her trekkes noen tråder fra temaet om sentralnervesystemet, hvor det står skrevet at hjernebarken til jenter er tykkere, og rotter som blir holdt som kjæledyr har mer forgreinet hjernevev (se s 40).

Knudsen (2005) forteller om et forsøk der de brukte EEG-målinger (EEG=elektroencefalogrammer) for å følge aktiviteten i hjernebarken hos barn i forskjellige situasjoner. De merket seg at når de tok et barn opp fra gulvet og på fanget, økte EEG-aktiviteten merkbart. Når de tok det samme barnet og ga det ansikt til ansikt kontakt, steg EEG-aktiviteten voldsomt. Det finnes ikke noe grunnlag for å si om det er hjernebjelkens vekst som kommer til uttrykk gjennom disse målingene, men det er viktig å konstantere at den økte aktiviteten tilsier at det er noe som skjer i forhold til hjerneaktivitet. Spørsmålet kan da stilles i retningen av, om forskjellsbehandlingen mellom kjønnene kan ha betydning for om hvorvidt gutter oftere enn jenter sliter med sosiale vansker? Disse undersøkelsene viser til at foreldre har mer sosialt samspill med jenter enn det de har med gutter. Hvis dette er tilfellet kan kanskje dette bidra til å påvirke kjønnene i deres sosiale utvikling.

Dårlig oppdragelsespraksis. Det er påvist at når barn opplever dårlig familiemestring og oppdragelsespraksis, øker sannsynligheten for at barnet skal utvikle sosiale vansker. Det er gjort en del undersøkelser på samspillet mellom familieforhold og atferdsforstyrrelser som viser at *alvorlig disharmoni og ufred mellom foreldrene har klar sammenheng med avvikende atferd hos barna* (Kadzdin 1997: referert i Grøholt mfl 2006:119). Grøholt skriver at når *hverdagen er preget av krangel og uvennskap, opplever særlig sønnene seg dobbelt så sviktet. Faren – som er deres voksenmodell – opptrer brutalt og skremmende, og moren, som skulle verne dem, mestrer ikke situasjonen* (sst).

Forskning viser at foreldrenes egen psykiske helse samvarierer med barnets psykiske helse (Grøholt mfl 2006). Nordahl mfl (2005) viser til Crittenden, Clausen og Sugerman (1994) som hevder at gutter oftere enn jenter er utsatt for fysiske overgrep og i tillegg er mer sårbare ovenfor slik negativ påkjenning. Omsorgssvikt er noe som kan påvirke barnets atferd. For eksempel et vanlig tegn på at et barn er understimulert vil vise seg i den sosiale utviklingen. Disse barna får ofte problemer med å finne sin plass i sosiale sammenhenger og kan ha manglende begreper om normer og regler. Av den grunn kan de også komme på kollisjonskurs med omgivelsene, fordi de ikke oppfører seg slik det blir forventet av dem (Bunkholdt 2000).

Men omsorgssvikt trenger nødvendigvis ikke bare å være uttrykt gjennom understimulering, men også for eksempel gjennom at foreldrene/omsorgspersonene har holdninger ovenfor barnet som blant annet aktiv avvising, latterliggjøring, nedvurdering og alvorlige fysiske overgrep. Ulydighet, konsentrasjonsvansker, rastløshet og oppmerksomhetskreving kan være noen av barnas reaksjoner som følge av dette. Det viser seg at noen barn blir passive, mens andre blir aggressive og utagerende (Bunkholdt 2000). Undersøkelser tyder også på at det kan være sammenheng mellom inkonsekvent disiplin i foreldrenes oppdragelse og atferdsforstyrrelser (Barlow & Durand 2005). Den gode virkningen av foreldretreningsprogrammene som blant annet Carolyn Webster-Stratton har medvirket i, kan også vise en sammenheng som tilknytter foreldrenes oppdragelsespraksis mot sosiale vansker. For å sette dette i et kjønnsperspektiv, kan man stille seg spørsmål om gutter i større grad enn jenter blir utsatt for omsorgssvikt eller/og lite disiplin og kontinuitet i oppdragelsen?

Gutter og mannlige rollemodeller. Nielsen & Rudberg (1989:138) skriver at: *Jenters vennskap med andre jenter synes lettere å dannes på grunnlag av felles kjønnsidentitet (...). Dette henger også sammen med at jentenes grunnleggende kjønnsidentitet i en viss forstand er sikrere enn guttenes.*

Hva kan være årsaken til at jenter har en sikrere kjønnsidentitet? Tidligere er det vist til statistikker som synliggjør at der er mange barn som vokser opp i hjem, der moren har den daglige omsorgen etter samlivsbrudd. I tillegg er der langt flere kvinnelige enn mannlige barnehageansatte og småskoleansatte. Hva med disse guttene som vokser opp hos mor, og går i en barnehage der det kun er kvinnelige ansatte? Når de deretter kommer på skolen viser undersøkelser at spesielt barneskolen blir dominert av kvinnelige lærere. Hvilke mannlige rollemodeller opplever disse guttene å ha? Hvem kan de identifisere seg med og hvilke verdier kan en slik gutt oppleve som mannlige, og dermed knytte til eget kjønn? Disse guttene kan få problemer med å definere egen kjønnsidentitet i forhold til de forventninger som knytter seg til kjønn. Videre kan det føre til at barnet blir forvirret og usikker på sin rolle som gutt? De vet rett og slett ikke hva som forventes av dem i forhold til deres kjønnsrolle, fordi de ikke har hatt noen nære rollemodeller de kan identifisere seg med.

Grøholt mfl (2006) bekrefter dette i forhold til skilsmissebarn, fra undersøkelser som er gjort. De skriver at *ulykkelige alenemødre med sønner de ikke mestrer, er velkjente gjengangere i hjelpeapparatet.(...) Guttene blir stående uten nære og gode mannlige forbilder og lever i et emosjonelt vakuum, noe som kan være like ødeleggende som kranglingen og bråket da far bodde hjemme* (2006:119). Pettersen (1987) refererer til Liljestrøm, som sier at: *Gutter skjønner tidlig at de ikke kan eller skal ligne mor.(...)Guttens farsbilde er ofte heller fjernt* (Pettersen 1987:22). Dette mener hun også er tilfellet når far ennå bor sammen med familien, for en del menn deltar ikke i den daglige næromsorg av sønnen. Dette fører da til at gutten ofte kan ”overspille” gutterollen. Det gjelder å finne en måte å være mann på, og da er det bedre å være for mye mann, enn for lite. Ved fraværet av nære mannlige modeller, kan guttene finne andre alternative mannlige rollemodeller, som de kan finne gjennom tv, spill og filmer.

Knudsen (2005) mener at kjønnsidentitetsproblemer til guttene handler om, at det enten er slik at mor har vanskelig med å gi slipp på gutten, eller at fedre ikke tar over eller er til stedet for gutten i den viktige perioden der barna starter sin utforming av kjønnsidentitet. Her kan

man også se viktigheten av far (eller en farsfigur) som rollemodeller for guttene. Fedrene påvirker guttenes utforming av egen kjønnsidentitet enten de er tilstedet eller ikke. Når fedrene er tilstedet er det kvaliteten på samspillet som er viktig. Det viser seg for eksempel at gutter med atferdsforstyrrelser, spesielt som er kombinert med lovovertridelser, opptrer langt oftere der faren er rusmisbruker (Grøholt mfl 2006). Det er helt klart en faktor som påvirker gutter. Guttene blir påvirket av fars atferd, nettopp fordi faren er en viktig modell, når det gjelder å vise barnet hva en mann er og står for. Når gutten ser at far, for eksempel viser en aggressiv og truende atferd ovenfor gutten selv eller andre mennesker, kan han også knytte denne atferden til den mannlige kjønnsrollen og etter hvert kan det bli en del av egen kjønnsidentitet.

Skolen og barnehagens betydning

Statistikker viser som nevnt tidligere, at det i skolen og barnehagen er få menn. Mange har sikkert erfart at de få mennene som arbeider i barnehage, SFO og i småskolen er veldig populære. Barna flokker seg ofte rundt dem. Kan dette være et tegn på barns behov for kontakt med voksne menn, og ikke minst gode omsorgsfulle rollemodeller for guttene? Mange barn har markant større kontakt med kvinner enn menn i det daglige.

Ikke bare er det slik at skoler og barnehager er kvinnedominerte, men noen hevder også at skolens og barnehagens faglige og sosiale forventninger til barna passer for en gjennomsnittlig jente. Ifølge Knudsen (2005) forventes det at elevene på skolen skal:

- Kunne sitte stille
- Være sosiale
- Kunne vente på tur
- Kunne konsentrere seg
- Være språklige og kunne formulere seg
- Ha visse finmotoriske ferdigheter (de skal kunne klippe, tegne og skrive).

Disse punktene er både ifølge Knudsen (2005) og Bredesen (2004) egenskaper og kompetanser som jentene utpreger seg i. Dette samsvarer også med tidligere funn i oppgaven under temaene ”Kjønnsforskjeller og likestilling” og ”Genetiske og biologiske forskjeller”.

I et intervju som Bredesen (2005:115) gjorde med Thomas Nordahl, forteller Nordahl at:

Skolen har endret seg slik at elevene i stor grad skal ha ansvar for egen læring. I flere av læringsformene har elevene selv ansvar for å strukturere arbeidet. Dette passer en del lite skolemotiverte gutter dårlig. Vi vet at når det mangler en tydelig klasseledelse, så er det mange gutter som ser sitt snitt til å gjøre andre ting.

På grunn av det som tidligere er nevnt om at unge gutter i hovedsak bruker høyre hjernehalvdel, er gutter også mer avhengig av analog strategi for læring, enn det jenter er. Det vil si at de spesielt i de første par skoleårene kan ha behov for å se tingene foran seg for å få forståelse. Verbale fremstillinger kan derfor være vanskelig å motta for enkelte av dem.

Venners betydning

Spesielt i tenårene er betydningen av venner og spesielt anerkjennelse fra dem viktig. I denne alderen tilbringer de unge mesteparten av sin tid med venner av samme kjønn. Barn med sosiale vansker, har ulike vansker med å forholde seg til andre mennesker, også jevnaldrende. Det viser seg at mange barn med sosiale vansker søker sammen med andre barn med sosiale vansker. Det finnes ifølge undersøkelser, en del flere gutter enn jenter i denne alderen som har sosiale vansker. Hvis barn blir påvirket av jevnaldrende kan det være at gutter i større grad enn jenter blir påvirket av venner med sosiale vansker? Gutter med sosiale vansker har jo tross alt flere av samme kjønn med sosiale vansker til å bli påvirket av. På en annen side kan man anta at det er naturlig at barn og unge med tendenser til atferdsproblemer oftere søker til andre som også har de samme problemene. De søker kanskje noen som de kan identifisere seg med. Det kan være at disse guttene føler en slags trygghet, når de møter andre gutter som likner på dem selv. Eller så kan det være at de som følge av avvisning fra andre jevnaldrende, blir utstøtt og søker seg til alternative venner hvor de blir godtatt.

Når flere barn og unge med tendenser til atferdsproblemer holder sammen, kan dette føre til gjensidig påvirkning, som igjen kan øke omfanget og graden av atferdsproblemene. I tillegg er det enkelte som hevder at gutter i større grad enn jenter innretter seg etter og søker etter en hierarkisk gruppestruktur (Nordahl mfl 2005). Kan dette tyde på et konkurransepreg i guttegjengene, der det gir status å være ”problematisk”? Når det gjelder jenter og sosiale

vansker kan de også bli påvirket av jevnaldrende rundt dem. Men siden det ut fra undersøkelser, ikke er så mange jenter som gutter med sosiale vansker, har jenter derfor også færre andre jenter å bli påvirket av. Det blir i tillegg i større grad forventet av jentene at de skal inneha en viss sosial kompetanse. Da kan det også være at jentene lettere enn guttene klarer å holde seg innen for grensen for ”normalatferd”. Dette kan også være av redsel for å bli stigmatiserte, når de oppfører seg på et vis som ikke samsvarer med det som forventes tilknyttet deres kjønnsrolle.

Påvirkning gjennom fritidsaktiviteter

Gutter kan leke at de har avanserte teknologisk saker som usynlighetsbriller, laserstråler og kastamaranter med megapowerkrefter. Det kan virke som om guttene interesserer seg mer enn jentene for det funksjonelle. Man kan se at guttene snakker en del om spill og filmer, mens jenter snakker mer om vakre prinsesser og dukker. Mye av innholdet i lekene til gutter later til å komme fra disse spillene og filmene. Undersøkelser viser også at gutter er de ivrigste brukerne av datamaskin, og at de ser mer på tv enn jenter. Sitat fra Larsen og Slåtten: *Dataspill generelt representerer guttenes interesseområder, og barnas vei til informasjonsteknologien går stort sett via spillene (2002:171).*

Mange av filmene som sendes i dag på TV, handler om tøffe gutter som sloss for å vinne status. Man kan i enkelte filmer se at handlingen er fokusert rundt å havne høyt i et hierarki, noe som gjenspeiler guttenes ofte hevdede arena. Derfor kan disse filmene se ut til å ha unge gutter som målgruppe. De kan virke konkurransepreget og det gjelder ofte å være flinkest og vinne. Av mangel på mannlige rollemodeller, kan det da være at gutter identifiserer seg med urealistiske rollemodeller, som heltene de ser på film. Undersøkelser viser at ved økt vold gjennom media, økes også volden i samfunnet. Bjerke og Haugen (2006) viser til undersøkelser som hevder at barn og ungdom som utsettes for vold gjennom videospill og tv reagerer med blant annet økning i blant annet generell aggressiv atferd, aggressive tanker og følelser. Langtidseffekten etter bruk av videospill eller tv titting med voldelig innhold som ung kan vise en sammenheng mellom aggressiv atferd og kriminalitet i voksen alder.

Gjennom spill og media vises det oftere til tøffe gutter som sloss og viser gode ferdigheter i for eksempel kampsport, enn det finnes av jenter med de samme egenskapene. En norsk undersøkelse viser i tillegg at gutter som holder på med kampsport øker sin voldelige og antisosiale atferd utenom idrettsarenaene (Nordahl mfl 2005). At gutter liker mer voldsomme leker enn jenter og er overrepresentert som kjønn med sosiale vansker, kan ha en sammenheng med at de oftere bruker medier og kanskje derfor lettere blir påvirket av vold og høy status gjennom hierarkiske arenaer.

Undersøkelser har vist at barn med atferdsproblemer ofte ikke deltar i organiserte fritidsaktiviteter (se s 49). Dette kan henge sammen med foreldrenes dårlige økonomi og at de derfor ikke har råd til å betale for at barna skal tilbringe tid der. Gutter er mer fysisk aktive, samt konkurransepreget, enn jenter (se s 18). Kan det være at gutter derfor har et større behov for å delta i ulike aktiviteter, og kanskje spesielt fysiske aktiviteter?

Mestringsstrategier

Alle mennesker er forskjellige og har forskjellige behov også når det gjelder hva det mestrer og ikke mestrer. Ingen kan mestre alt like godt, men alle mestrer noe. Det er forskjellig fra person til person hva en er flink til og ikke. Dette gjelder også i forhold til hva en tenker om det som en har mestret. Var det for eksempel bare flaks at man klarte det bra på skoleprøven eller var det egen innsatsvilje og prestasjoner som var årsaken? Når et menneske opplever gang på gang at det ikke mestrer en del sosiale situasjoner, hva vil skjer da? Trekker barnet seg mer unna fordi det er noe man uansett prestasjonsnivå tror at en ikke klarer å mestre? Da har man altså laget seg forventninger om at man likevel ikke kommer til å mestre, så det er like greit å bare gi opp for å slippe unna nederlagsfølelsen. Eller kanskje man reagerer med raseri og frustrasjon mot de som utsetter en for ”mestringstapet” eller andre som er tilskuere av dette nederlaget. Det beste er selvsagt å forsøke å gjøre noe med situasjonen fordi man vet at man kan lære seg til å mestre situasjonen. Man er da løsningsfokuset og forsøker å se en vei ut av det som er vanskelig. Likevel kan det være vanskelig å se løsninger når man ofte opplever de samme nederlagene. Erfaringene tilsier da at man ikke klarer de vanskelige situasjonene.

Enkelte forskere mener at det å være løsningsfokuset eller lite løsningsfokuset er innlært. Martin Seligman var den første som beskrev lært hjelpeløshet (Learned helplessness). Han knyttet følelsen av å ikke ha kontroll over livet sitt til depresjoner. Barlow & Durand (2005:55) beskriver lært hjelpeløshet hvor *people become depressed if they “decide” or “think” they can do little about the stress in their lives, even if it seems to others that there is something that they could do. People make an attribution that they have no control and they become depressed.* Denne negative tankegangen er da lært gjennom tidligere erfaringer der man opplever å mislykkes gjentatte ganger. Nordahl mfl (2005) er blant de som knytter sosiale vansker med lært hjelpeløshet. Reaksjonene som nevnes viser at den som tar tak i problemet, viser gode sosiale egenskaper, fordi sosial kompetanse kan knyttes til hvordan man samhandler med andre og da også hvordan man velger å løse samspillskonflikter. Men hvordan kan man knytte kjønnsforskjeller opp mot lært hjelpeløshet? Kan det være at gutter blir mer utsatt for negative tilbakemeldinger enn jenter? Eller kan det være at jentene oftere er som forventet: **stille**, mens guttene **utfordrer** omgivelsene når de ikke mestrer, og dermed får flere negative tilbakemeldinger, som fører til at de får enda flere negative tilbakemeldinger, og dermed føler de mer mislykkethet og større mestringstap.

Forventninger i samfunnet

Som tidligere nevnt viser barn og ungdom med sosiale vansker en atferd som ikke er sosialt akseptabelt. Denne atferden blir gjenstand for gjensidig påvirkning av forventninger. Det er tidligere i oppgaven nevnt under det androgyne mennesket at kjønnene kanskje må komme nærmere hverandre, og godta at de kan ha en del felles trekk, men vil det bli akseptert i samfunnet at gutter prøver ut sine feminine sider? Man kan se at kvinner har gått frem med stormskritt når det gjelder likestillinga. Jenter som spiller fotball blir betegnet som tøffe. Mange fedre og mødre synes nok at det er greit at jentene går på karate eller fotballtrening. Kanskje de også oppfordrer dem til å gjøre det. Men hva med guttene da? Hvor mange foreldre oppfordrer sønnen sin til å begynne på turn eller ballett? Det blir i samfunnet akseptert at jenta kan gå både på ballett og fotball. Kan det dermed være at gutter har mindre valgmuligheter enn jentene, både når det gjelder hobby, interesser og arbeid? Ikke fordi de reelt sett har det, men fordi det gjennom de forventede kjønnsrollene tilsier at de skal holde seg unna jenteting. Kanskje det er av redsel for at guttene skal bli sett på som svake, og gutter

vil vel ikke bli sett på som svake? Eller er guttene redde for at noen tror at de er homofile? Kanskje det ennå i puberteten henger noe igjen av redselen for at de kan bli smittet av jentene, hvis de er ”for jentete?” Jenter er jo veldig følsomme i tillegg, og kan lett begynne å gråte. Slik er jo ikke guttene da, eller er de mer følsomme enn det de ofte gir uttrykk for? Det er tydelig at barn blir påvirket av omgivelsene, og av hva det forventes av dem tilknyttet sitt kjønn. Det ble blant annet gjort en norsk empirisk undersøkelse av kjønnsroller og ungdomskriminalitet på 50 – tallet av Brun-Gulbrandsen (Storvoll 2004). Der ble det bekreftet at kriminelle og andre atferdsproblemer var mer i overensstemmelse med gutters enn med jenters kjønnsroller. Disse oppfatningene og forventningene til kjønnene kan henge igjen i dagens samfunn. Men, hvordan skjer denne påvirkningen, og av hvem?

Rosenthal effekten. Robert Rosenthal er kjent for å ha utprøvd hypotesen om den selvoppfyllende profeti. Han står bak flere forsøk, der i blant et forsøk som ble gjort med 650 7-12 årige skolebarn. 20 % av disse ble tilfeldig utvalgt, hvor det ble fortalt til lærerne at disse elevene utpreget seg i og med at de hadde gode faglige evner og ville faglig sett gjøre overraskende fremskritt. Et år senere viste det seg at de 20 % hadde forbedret sine faglige prestasjoner markant i forhold til resten av elevene. Lærerne forklarte at de hadde, på forskjellig vis, særbehandlet disse elevene på en positiv måte. Dette eksemplet viser hvordan forventninger kan påvirke egen og andres atferd. Kan dette også gjelde forskjeller på gutter og jenter? Hvis man forventer at gutter i større grad enn jenter blir sett og hørt, kan det være at man forskjellsbehandler dem? Som tidligere nevnt er kjønnsroller knyttet til forventninger til de ulike kjønn (se s 14). Undersøkelser viser også at atferdsproblemer er mer i overensstemmelse med gutters enn med jenters kjønnsroller. Dette tilsier at en kan forvente at menneskene rundt jenter med atferdsproblemer reagerer kraftigere på deres atferd, enn på tilsvarende atferd hos gutter. Kanskje det dermed blir grepet raskere inn når jenter ter seg på et vis som ikke forventes av dem? Det betyr at man oftere forventer at gutter oppfører seg problematiske, og dermed ikke så lett griper inn ovenfor deres problematiske atferd fordi det samsvarer med deres kjønnsrolle.

Speilbildeteorien. Amerikansk filosof og sosialpsykolog, George Herbert Mead (1863 -1931), kom med en teori som ble kalt for symbolsk interaksjonisme. Han mente at vi mennesker ikke observerer oss selv direkte, men gjennom andre mennesker. Det vil si at vi observerer andres reaksjoner på oss selv, og på denne måten får vi tilbakemelding på hvem vi er. Denne teorien er også kalt for speilbildeteorien, fordi vi lærer om oss selv gjennom å speile oss i andre

menneskers reaksjoner på oss. Dette er også grunnlaget for å skape seg et selvbylde. Når vi speiler oss i andres reaksjoner på oss selv, er det ikke alle mennesker rundt som har like stor effekt på oss som andre. De menneskene som har størst effekt, og dermed påvirker oss mest, er de som er mest betydningsfull for oss (nærmest oss). Disse menneskene kalles for de signifikante andre. Når for eksempel en lærer som barnet ser opp til og er signifikant for det, gir barnet tilbakemelding om at det er bråkete og avbryter læreren, vil barnet dermed få en oppfatning av seg selv som bråkete, en egenskap som ikke er spesielt positiv. Denne tilbakemeldingen fra læreren kan få barnet til å bli mer bråkete, fordi barnet har fått en oppfatning av seg selv som er: **bråkete**, som igjen fører til at det svarer til lærerens forventninger som er: **bråkete**. Det er jo nettopp gutter lærerne i undersøkelser mener avbryter (læreren) mest.

Oppsummering

Urie Bronfenbrenners innerste del av den økologiske utviklingsmodellen, er mikrosystemet. Det er her barnet selv er tilstede og direkte involvert som hjemme, nær familie, nærmiljøet, skolen og venner. Mesosystemet er forholdet mellom to eller flere mikrosystem. Videre kommer eksosystemet, der barnet ikke er direkte involvert, men som likevel kan påvirke barnet, slik som foreldrenes arbeidsplass, eller skolestyret. Til sist kommer makrosystemet som refererer til holdninger i kulturen eller subkulturen. En del risikofaktorer i forhold til sosiale vansker kan knyttes til Bronfenbrenners modell. Dagens samfunn kan bli kjennetegnet som utdanningssamfunnet, kunnskapssamfunnet eller kompetansesamfunnet. Barn i dag står ovenfor flere valg. Dette betyr at de i større grad enn tidligere er med på å forme egen identitet. Foreldremønstre er endret og det er mer vanlig for barn i dag å for eksempel leve med en enslig forelder. Likestillingskampen har ført til at gutter og jenter er blitt mer like. Blant annet kan man se at flere jenter inntreier i det som tidligere har vært gutters områder. Det er flere barn med sosiale vansker som lever i større byer. Befolkningstettheten, økt tilgang til våpen, fattigdom, ulike subkulturer og svake bånd i nabolaget kan være en årsak til dette (se s 46). Undersøkelser viser at foreldre rapporterer oftere vansker hos barna sine, enn lærerne gjør (se s 47). Dette gjelder spesielt for jenter. Undersøkelser viser også at diagnosekriteriene for atferdsforstyrrelser er lite egnet for å fange opp den type problemer som jenter sliter med. Mye kan tyde på at flere jenter har sosiale vansker av internaliserende

art, enn gutter og derfor ikke blir så lett fanget opp av voksne. Flere jenter enn gutter som får sosiale vansker i ungdomstida, får også vansker som voksne. Det er flere gutter enn tidligere antatt som har blitt utsatt for seksuelt overgrep. Dette kan være en risikofaktor for å utvikle sosiale vansker. Oppdrageren skal blant annet formidle kunnskaper, ferdigheter, holdninger og innstillinger til barnet. Barnet skal læres opp til gode sosiale ferdigheter. De fleste barna tilbringer store deler av hverdagen sin på SFO, i barnehage og skole. Dermed tillegges det disse institusjonene større ansvar i forhold til oppdragelse enn tidligere. Undersøkelser viser at etter at barnet er seks måneder gammelt har foreldrene oftere et samspill med jenter ansikt til ansikt, mens gutter ble plassert med ryggen mot brystet til foreldrene. Forskning viser ved bruk av EEG – målinger at når et barn ble tatt opp fra gulvet økte EEG – aktiviteten i hjernebarken. Ved ansikt til ansikt kontakt med barnet økte EEG – aktiviteten voldsomt. Dette viser at forskjellsbehandling mellom baby gutter og jenter, kan ha betydning for utvikling av sosiale vansker. Dårlig oppdragspraksis og familiemestring øker sannsynligheten for at et barn skal utvikle sosiale vansker. Gutter er mer utsatt for fysiske overgrep og er mer sårbare ovenfor negative påkjenninger. Mye tyder på at det er sammenheng mellom inkonsekvent disiplin i foreldrenes oppdragelse og sosiale vansker.

Jenters grunnleggende kjønnsidentitet er sikrere enn guttenes. En årsak kan være at flere gutter vokser opp uten nære mannlige rollemodeller. Dermed kan de få problemer med å definere egen kjønnsidentitet og gutterollen kan ”overspilles”. Når far er tilstedet er gutters utforming av egen kjønnsidentitet avhengig av samspillet mellom far og sønn. Guttene blir påvirket av fars atferd og når faren opptrer aggressivt og truende, kan gutter knytte denne atferden til den mannlige kjønnsrollen og internalisere den i sin egen kjønnsidentitet.

På skolen kommer det forventninger om at elevene skal kunne sitte stille, være sosiale, vente på tur, konsentrere seg, være språklige og formulere seg, og ha visse finmotoriske ferdigheter. Disse egenskapene er ifølge forskere, noe jentene utpreger seg i, mens gutter kan ha problemer med. Det viser seg at mange gutter med sosiale vansker, søker sammen med andre gutter med sosiale vansker. Årsaken kan være at de søker samhørighet hos andre som har tilsvarende vansker som dem selv eller at de er blitt utstøtt av andre barn og finner alternative venner, hvor deres atferd blir godtatt. I grupper kan guttenes sosiale vansker bli forsterket blant annet gjennom et konkurranseinstinkt. Kanskje det i vennegjengen gis status for å være ”problematisk”?

Gutter som mangler nære og gode rollemodeller av eget kjønn, kan lettere identifisere seg med urealistiske rollemodeller, som heltene de ser på tv/filmer. Barn som ser på voldelige filmer og spill, kan bli påvirket, noe som fører til økt aggresjon og vold hos dem. Gutter som holder på med kampsport øker også sin voldelige og antisosiale atferd. Siden gutter er mer fysisk aktive, har de derfor kanskje også et større behov enn jenter for å delta i ulike fysiske aktiviteter.

Man tolker forskjellig årsaken til egen mestring. Da kan tolkningene gå på om hvorvidt man mestrer på grunn av flaks eller egne prestasjoner. Lært hjelpsløshet er knyttet til negative erfaringer som tilsier at man skal mislykkes. Sosiale vansker kan knyttes til lært hjelpsløshet, fordi man gjentatte ganger opplever å mislykkes i sosiale sammenhenger. De vedvarende problemene antyder at barnet ikke legger i egne prestasjoner for å klare å mestre vanskelige situasjoner. Det er forskjeller i forventninger knyttet til gutter og jenter. Blant annet blir det i større grad knyttet til guttenes kjønnsrolle å være atferdsproblematisk. Det blir i større grad akseptert at jenter gjør ”gutteting”, enn at gutter gjør ”jenteting”. Rosenthal effekten antyder at selvoppfyllende profeti har rot i virkeligheten. Dette betyr at forventninger som man har til kjønnsroller, kan påvirke gutter og jenter i sin atferd. Speilbildeteorien går på at man lærer om seg selv, ved å speile seg i andre mennesker som er betydningsfull for en. Hvis man opplever at andre ser på en som problematisk vil man dermed kunne lage et bilde av seg som problematisk. Dermed lever man opp til andres forventninger.

Psykologiske forklaringsperspektiver på sosiale vansker og kjønnsforskjeller

Til nå er det nevnt noen risikofaktorer som gutter kan bli utsatt for og som kan fremme sosiale vansker. Det skal nå gjøres forsøk på å forklare hvordan risikofaktorer kan påvirke gutters atferd. For å forklare hvordan sammenhengen mellom de forskjellige psykologiske faktorene og kjønnsforskjeller i forhold til sosiale vansker kan være, kommer det noen eksempler. Disse eksemplene er fiktive og har bakgrunn i egen tolkning av de ulike tilnærmingene. Eksemplene er påvirket av det som er skrevet tidligere i oppgaven. De bærer derfor elementer av det som tidligere er belyst spesielt i forhold til oppdragelse og forventninger tilknyttet kjønnene.

Kognitiv tilnærming

Kognitive teoretikere er opptatt av mentale prosesser som hjernens arbeid med blant annet tenking, språk, bearbeiding, persepsjon, problemløsning og forståelse. Ved informasjonsbearbeiding foregår en del bevisst, som når vi tenker, mens en del foregår ubevisst, og nærmest automatisk. Ved informasjonsbearbeiding gjør vi bruk av den informasjonen som vi har lagret (Haugen 2006). Evnen til kognitiv bearbeiding er knyttet til pannelappen.

Den sveitiske biologen og psykologen Jean Piaget (1896-1980) mente at all læring og utvikling skjer gjennom handling. Når barn aktivt handler og håndterer ting i sin omverden, får de også erfaringer som de lager til et forståelig bilde av omverden. Etter hvert som barnet blir eldre, fra ca seks til syv årsalderen, bruker barnet tankene mer aktivt. De brukes da mer til refleksjoner over problemer og hvordan de kan løses. Haugen (2006) skriver at årsaksforklaringer for atferdsvansker kan være ugunstige skjemaer eller uhensiktsmessige kognitive strukturer. Det vil si urealistiske aspirasjoner, ugunstig attribusjonsmønster, feilaktige trosoppfatninger, tvangstanker og lignende. Disse fører igjen til sviktede informasjonsbearbeiding og dysfunksjonelle selvinstruksjoner. Haugen (2006:308) skriver at *Det er en sammenheng mellom hva vi tenker om oss selv, hvordan vi vurderer eller analyserer vanskelige situasjoner, og hvilke strategier som vi anvender til å løse dem.* Men utgangspunkt i det som tidligere er skrevet om mestringsstrategier, er det laget et eksempel i forhold til dette og kognitiv tilnærming som et forsøk på å forstå kjønnsforskjellene. I eksempelet er det en gutt som kalle for Håvard. Håvard har atferdsproblemer av utagerende art. Som nevnt tidligere blir han da fort sint, sloss med andre elever og svarer tilbake til voksne med irettesettelser.

Oppveksten til Håvard bærer preg av at mor er alene med ham og hans mindre søster. Hjemmesituasjonen bærer preg av at Håvard er "mannen" i huset. Mor har alltid ordnet opp for ham og lagt ting til rette for ham. Håvard opplevde gjennom sin hverdag flere sosiale situasjoner der han opptrådte på et vis som var sosialt uakseptabelt. Dette er situasjoner som han ikke mestrer. Når man knytter dette opp mot kognitiv tilnærming, må man se på tankene til Håvard i forhold til hans erfaringer. Håvard har erfart at mor ordner opp for ham, noe som gjør at han ikke får opplevd mestring av egen innsats. Tankene hans kan i de ulike sosiale

sammenhengene dreie seg om å ikke mestre. Da kan tankene om å ikke mestre enten dreie seg om at man ikke mestrer fordi en ikke presterer godt nok, eller så kan mangelen på mestring dreie seg om uflaks. Da tillegger man den manglende mestringen til noe som ligger utenfor seg selv. For å "beskytte" seg selv kan man da gi andre mennesker skylden for nederlaget. Når Håvard ikke skal vise ovenfor andre (og kanskje ham selv) sine nederlag, reagerer han etter hvert med aggresjon. Han reagerer med aggresjon mot moren som forsøker å få ham til å gjøre lekser og mot læreren som han mener skal forsøke å gjøre narr av ham, ovenfor de andre elevene. I tillegg blir han lett sint ovenfor medelevene sine og omgangskretsen som kanskje iakttar hans manglende mestring. Tankemessig har Håvard havnet i en dårlig sirkel. Tankene hans påvirker hans måte å løse problemer på. Tankene hans innebærer mye frustrasjon knyttet til hans mislykkethet i det daglige, både i sosiale og faglige situasjoner. Håvard får noen dårlige tilbakemeldinger spesielt i forhold til sin oppførsel, noe som fører til at tankene hans blir bekreftet. Håvard har laget seg et meget uheldig tankemønster som består av urealistiske tanker.

Men hvordan kan man med denne modellen forklare hvorfor flere gutter har sosiale vansker? Hva om ei jente, Karin opplevde som Håvard, å ikke mestre enkelte situasjoner. Men Karin har erfart av omgivelsene at i hennes rolle som jente forventes at hun håndterer situasjoner stille, mens Håvard kanskje har erfart at i hans rolle som gutt forventes det i større grad at han kan vise aggresjon og at han er tøff og ikke viser nederlag. Ei jente som forsøker å komme seg unna vanskelige situasjoner gjennom å trekke seg unna, får kanskje mindre negative tilbakemeldinger som følge av atferden, enn en gutt som Håvard. Karin har også et uheldig tankemønster, men får mindre negative tilbakemeldinger som bekrefter hennes manglende mestringsfølelse, nettopp fordi hun viser sårbarhet og ikke angriper menneskene rundt seg. Håvard derimot blir sett på som en vanskelig unge med atferdsproblemer, som motarbeider menneskene rundt seg. Hans opprinnelige vansker som har med dårlig selvoppfatning og mestringsfølelse, kan derfor bli oversett. Hans irrasjonelle tanker blir dermed bevart og forsterket.

Atferdsteoretisk tilnærming

Ved atferdsteoretisk tilnærming er man også opptatt av læring, men i motsetning til den kognitive tilnærminga, hvor læring skjer gjennom informasjonsbearbeiding, skjer læring her gjennom påvirkning av atferdskonsekvenser. Det vil si at tankene bak handlingene blir lite vektlagt av atferdsteoretikere, men det er reaksjonene fra andre mennesker og miljøet rundt som er avgjørende for handlingsmønsteret vårt. Burrhus Frederic Skinner (1904-1990) var en av pionerene i studiet av operant betinging. Ved operant betinging betyr det at man opererer på omgivelsene gjennom handling. Da vil man gjennom sin atferd prøve ut hva slags reaksjoner omgivelsene gir i retur, for å vite om atferden var hensiktsmessig eller ikke. Operant atferd kan defineres som *atferd hos dyr og mennesker der konsekvensene av den atferden som utføres, påvirker sannsynligheten for at atferden senere skal gjentas, men uten at man gjør antakelser om vilje eller intensjon* (Svartdal og Flaten 1998: referert i Eikeseth og Svartdal 2003:22). All atferd er lært eller feillært av omgivelsene. Det er faktorer i miljøet som former atferden gjennom positiv eller negativ forsterkning, som beskriver de funksjonelle forholdene mellom atferd og atferdens konsekvenser. Det er tre begreper som anvendes for å forklare en operant atferd i en situasjon, Diskriminerende stimulus (S_D), respons (R) og forsterkende stimulus (S_R). Diskriminerende stimulus er den hendelsen som kommer i forkant av en respons. Respons er reaksjoner som kommer av diskriminerende stimulus, mens forsterkende stimulus, er konsekvensen som fører til at sannsynligheten for atferden øker i frekvens.

Man kan tenke seg en gutt Hans (ca 14), som er så urolig at foreldrene har problemer med å håndtere ham. Han kan være en som passer under atferdsforstyrrelse for hjemmebråkeren. Ei helg skal foreldrene på hytta. Hans liker ikke å være på hytta og vil helst være alene hjemme, men foreldrene ønsker ikke å levne ham hjemme. Foreldrene forsøker å få Hans med seg på hytta, men Hans nekter å dra. Han reagerer med aggresjon som går ut over møblene i huset. Foreldrene gir opp og drar på hytta uten ham, fordi de finner ut at det blir for slitsomt å overtale, samt å ha ham med. På hytta får de også hvile ut før de kommer tilbake og forsøker seg på nye kamper med ham. Her kan man se et eksempel på forsterkning av uønsket atferd og hvordan Hans får viljen sin ovenfor foreldrene.

utviklingen forekom vekst og utvikling også i voksen alder og inn i alderdommen. Han delte fasene sine ut i fra dette, inn i åtte faser. Tre av disse forekommer da i voksen alder. Et annet trekk i utviklingen som Erikson var opptatt av er identifisering.

Erikson mente at hvis barnas behov i de ulike fasene blir dekket, så utvikler det seg grunnholdninger som er positive. Hvis de i motsatt fall ikke blir dekket tilfredsstillende utvikles det overveiende negative holdninger. Under er det en tabell som tar for seg Eriksons fem første faser, som går fra fødselen og inn i puberteten. Den viser hva som i de ulike fasene kan bli ved et negativt utfall og ved et positivt utfall.

Tabell 3. Her kan vi se Eriksons utviklingsfaser fra fase 1 til og med fase 5, og hva som i de ulike fasene kan bli ved et negativt utfall og ved et positivt utfall:

Utviklingsfase	Positiv variant	Negativ variant
Fase 1 Den orale fasen: Fra fødsel til 1 ½ år	Grunnleggende trygghet og tillit.	Grunnleggende utrygghet og mistillit
Fase 2 Autonomifasen: fra ca 1 ½ år til ca 3 år.	Selvstendighet, begynnende positiv selvverd.	Skam og tvil på seg selv.
Fase 3 Initiativfasen(også kalt fallisk/ødpale): fra ca 3 ½ år til ca 5 år.	Initiativ, stolthet	Passivitet, skyldfølelse
Fase 4 Ferdighetsfasen: fra ca 6 år til puberteten.	Flid, lærelyst.	Mindreverd, passivitet
Fase 5 Puberteten	Stabil identitet.	Identitets og rolleforvirring.

Eksempler på hvordan man kan knytte Eriksons faser til kjønnsforskjeller ved sosiale vansker:

Fase 1. Barnet har i denne fasen behov for kontakt med stabile mennesker, stimulering og dekking av fysiologiske behov. Barnet har her et stort behov for fysisk nærhet og sanseopplevelser. Det må bli snakket med og få opplevelse av kontinuitet og stabilitet, samt få

mye omsorg. At barnet "Gets to be a giver", antyder at barnet i første omgang må få, for å i neste kunne lære seg å gi noe tilbake (Bunkholdt 2000). Under oppdragerrollen, er det vist til undersøkelser som kan antyde at foreldre har mer samspill med jentebabyen sin, enn guttebabyen (se s 51). Dette kan føre til at flere gutter kan få en negativ variant av denne utviklingsfasen som tilsier grunnleggende utrygghet og mistillit. Med utrygghet og mistillit til mennesker rundt seg kan man også får vansker med å samhandle med omgivelsene, noe som kan være et utgangspunkt for å utvikle sosiale vansker.

Fase 2. Barnet har her behov for selvstendighet og grensesettinger. Man kan tydelig merke seg ids sterke drifter i denne fasen. Nå vil barnet prøve seg frem på egen hand og etter egne lyster. Da er det viktig at foreldrene kan sette tydelige grenser for hva barnet får lov til og ikke. Barn som ikke får tydelige grenser kan bli preget av misnøye og kan bli veldig vanskelig og stadig teste grensene. Grensesettingen skal også føre til at barnet føler seg trygg og ivaretatt av foreldrene. Under oppdragerrollen er det også nevnt at manglende grensesetting og oppdragelse preget av ukonsekvente regler kan være en av årsakene til at barn utvikler sosiale vansker. Men kan det være at gutter har større behov for utøving av grensesetting enn jenter? Eller kan det være at jentene i større grad enn guttene blir satt grenser for, fordi det i deres kjønnsrolle forventes av dem at de skal være roligere enn gutter og høre etter de voksne. På en annen side kan det være at det forventes av gutter i større grad enn jenter at de skal være selvstendige, og at de dermed ikke setter grenser på gutter i like stor grad som hos jenter.

Fase 3. Behovet til barnet går i denne fasen på behov for utforskning, nysgjerrighet, selvstendighet, mestring og videre grensesetting. Bunkholdt skriver at barnet bør kjenne en viss følelse av skyld, men ikke for mye. Hun skriver at: *Skyld blir uhensiktsmessig først når en tar på seg skyld for handlinger som en ikke kan eller skal ta ansvaret for, eller når skyldfølelsen blir så sterk at den enten lammer eller fører til urimelig aggresjon* (Bunkholdt 2000:198). Den negative varianten kommer her som passivitet og skyldfølelse, med disse følger også følelsen av nederlag og det å ikke mestre situasjoner. Bunkholdt kommer med et eksempel på en negativ utforming av tanker som lyder slik: *Jeg er en som ikke klarer noenting noe bra. Jeg er en som helst skal holde meg unna så jeg slipper nederlag* (2000:199). Dette kan assosieres med eksempelet som blir vist under kognitiv tilnærming, hvor Håvard opplever lite mestring og mye nederlag i sin hverdag. Skyldfølelsen til barnet kan også føre til at barnet stiller veldig høye krav til egne prestasjoner, kanskje barnet bare yter bra hvis det gjør det bedre enn alle andre. Barnet kan da få et ønske om å konkurrere med

andre og helst havne øverst i gjengeflokkens hierarki. Noe som passer best inn i det som tidligere er skrevet om gutters sosiale utvikling i del I.

Fase 4. De fasetypiske behovene er her: ansvar, læring og produktivitet. Denne fasen starter i den alderen som barn i dag starter på skolen. Det er viktig for barnet at det ser at det utvikler seg og gjør det bra i forhold til egeninnsatsen ved ansvarsfølelse, læring og produktiviteten. Hvis det viser seg som nevnt under skolens betydning, at skolen i dag passer for en gjennomsnittlig jente, kan kjønnsforskjellene forklares ut i fra det. Det er også vist til at en del flere gutter enn jenter har lesevaner og språkforstyrrelser. Dette tilsier at guttene oftere enn jentene vil oppleve som den negativ varianten tilsier: mindreverd og passivitet, når de opplever å ikke lære like lett som jentene.

Fase 5. Ungdommens behov handler her om å bygge opp en fast identitet. I hver av de tidligere fasene har det hos barnet utviklet seg en grunnholdning som ifølge Bunkholdt (2000:201) hører til: *tanker, følelser og ikke minst atferd. Når barnet spiller ut sin atferd og regelmessig får de samme svarene på sine utspill, blir hver bit av selvbilde og -følelse bekreftet og fester seg mer og mer som deler av det som skal bli barnets identitet.* Hvis omgivelsene har gitt beskjeder til barnet som bærer lite preg av konsekvente reaksjoner skaper barnet forvirrende bilder om seg selv. I denne alderen er spesielt ego prosessen relevant, fordi barnet/ungdommen forventes å måtte ta en del flere valg enn tidligere, som følge av at de nærmer seg de voksnes verden og skal snart stå på egne ben. Da må man også selv reflektere over riktige valg, i forhold til egne ønsker. Foreldrenes tidligere moralske holdninger og grensesetting er derfor meget viktig for hvorvidt ungdommen klarer å ta riktige og selvstendige avgjørelser. Dette innebærer også refleksjoner og avgjørelser i sosiale sammenhenger. Ut i fra Eriksons faser er derfor det tidlige samspillet mellom foreldre og barn meget viktig. Ved den negative varianten hvor man er usikker på egen identitet kan man skape seg et stereotypebilde av seg selv, der man legger merke til hvordan andre ser på en selv og tillegger seg den merkelappen som en del av egen identitet. Igjen kan man se hvordan eget selvbilde kan ha sammenheng med hva man tror at andre forventer av en. Mange innen psykoanalytisk tilnærming, har konstruert teorier om kjønnsidentifisering. Det viktigste som kan trekkes ut fra disse er at barnet må ha et følelsesmessig forhold til den eller de som det skal identifisere seg med. I del I, er det nevnt at arbeidet med kjønnsidentitet starter i fire til seksårsalderen. Ifølge Erikson utvikles identiteten seg når barnet omsorgsfullt blir tatt vare på. Men foreldrene som barnet identifiserer seg med trenger ikke nødvendigvis som ideelt sett er,

å være preget av kjærlighet og respekt. Det kan vise seg at barn også identifiserer seg med foreldre som er ukjærlige og aggressive ovenfor dem (Bunkholdt 2000). Forvirringer i forhold til oppfatninger om egen kjønnsrolle, som igjen påvirker identitetsutviklingen, er tidligere nevnt som en av årsakene til at mange gutter i denne alderen får sosiale vansker (se s53). Hvis barnet/ungdommen har dårlige eller manglende (nære) rollemodeller de kan identifisere seg med, kan det påvirke dem i deres identitetsutvikling, og dermed også deres atferd.

Humanistisk tilnærming

De humanistiske teoretikerne er opptatt av at mennesket i utgangspunktet er godt. Mennesket har selv ansvar for de valg som blir tatt, derfor er det også viktig at mennesket har frihet til å ta egne valg. Menneskene skal vise anerkjennelse og empati ovenfor hverandre. I motsetning til den atferdsteoretiske tilnærmingen, så de humanistisk orienterte teoretikerne på mennesket som et selvstendig vesen, som selv velger egne handlinger. Ifølge denne retningen er menneskets *viktigste motivasjonelle kraft vår iboende trang til personlig vekst og selvrealisering* (Haugen 2006:35). For å kunne forklare at et barn utvikler sosiale vansker ut i fra denne retningen, må forklaringen ligge i at barnet har blitt hindret i sin iboende trang til personlig vekst og selvrealisering. Det kan være at barnet ikke har fått den respekten og anerkjennelsen av andre mennesker som det har behov for. Det som kan forklare kjønnsforskjeller ut i fra denne retningen er at guttene ikke får tilfredstilt sine behov på samme måten som jenter. Kanskje blir jenter oftere enn gutter møtt av omgivelsene med anerkjennelse? Et eksempel på dette, kan igjen forklares med de skolerelaterte forholdene. Hvis det er slik at jenter ofte er ”flinkere” enn gutter, og at gutter strever mer på skolen, så kan det være at jenter får mer anerkjennelse enn gutter, mens gutter kanskje oftere får dårlige tilbakemeldinger. Gutter kan også bli hindret i sin personlige vekst, fordi det forventes av dem at de skal klare mer enn det de er modne for. For eksempel å være sosiale og kunne sitte stille i lengre tid (se s 54).

Oppsummering

Det er mentale prosesser som tenking, språk, bearbeiding, persepsjon, problemløsning og forståelse som inngår i den kognitive tilnærmingen. Ugunstige skjemaer eller uhensiktsmessige kognitive strukturer kan være en årsak til atferdsproblemer. Hvis et barn opplever å ikke mestre i ulike situasjoner kan det tenke dårlige tanker om seg selv eller andre. Tankene kan dreie seg om egne prestasjoner og at man derfor må arbeide mer for å mestre det som er vanskelig. Det kan også være at man tenker at den dårlige mestringen handler om uflaks. Da vil tankene dreie seg mer om at en selv ikke kan gjøre noe med situasjonen. Det kan være at noen gutter og jenter har laget seg mestringsstrategier knyttet til hvilke forventninger som finnes i forbindelse med kjønnsroller, som at gutter oftere er tøffe, aggressive og ikke viser nederlag. Jenter igjen har oftere knyttet til sitt kjønn at de er stille og klarer å mestre hvis de presterer.

I den atferdsteoretiske tilnærmingen skjer læring gjennom påvirkning av atferd. Ved operant betingning opererer man på omgivelsene gjennom handling. Foreldre kan forsterke et barns sosiale vansker gjennom positiv og negativ forsterking. Det kan være at foreldre er mer konsekvente ovenfor jenter enn gutter i ungdomstida, fordi jenter kan virke mer sårbare enn gutter og trenger derfor mer beskyttelse.

I den første fasen til Erikson er det viktig med blant annet fysisk nærhet, at barnet blir snakket til, kontinuitet og stabilitet. Undersøkelser viser at foreldre har mer samspill med jentebabyen sin enn guttebabyen, noe som kan føre til at flere gutter får et negativt utfall i denne fasen. Barn har i den andre fasen behov for selvstendighet og grensesettinger. Det kan være at det blir satt tydeligere grenser for jentene, fordi det forventes av dem at de skal høre etter de voksne og være roligere enn guttene. På en annen side kan de bli satt mindre grenser hos guttene fordi det forventes at guttene skal være mer selvstendige enn jenter. I fase 3 går behovet til barnet på utforskning, nysgjerrighet, selvstendighet, mestring og videre grensesetting. Her kommer vi tilbake til det som er skrevet under kognitiv tilnærming om forskjeller som kan inntre hos gutter og jenter når det gjelder mestring. De fasetypiske behovene i fase 4 er ansvar, læring og produktivitet. Fasen starter i den perioden barna begynner på skolen. Behovene som finnes her, kan bli vanskelig for en del gutter å få tilfredsstilt, hvis det er slik at skolen er tilpasset jentene. I fase 5, er barna kommet i

puberteten. Her skal barna skape seg en fast identitet. Barnet har allerede i de tidlige fasene utviklet en grunnholdning i forhold til tanker, følelser og atferd. Ego – prosessen i denne alderen er spesielt relevant, fordi barnet må ta flere valg enn tidligere. De må nå i større grad enn tidligere lære å ta beslutninger sett ut i fra egne behov opp mot moralske vurderinger. Hvis man er usikker på egen identitet, kan man skape et stereotypebilde av seg selv. Barna trenger ikke nødvendigvis å identifisere seg med en som er kjærlig og omsorgsfull. De kan identifisere seg med noen som er ukjærlig og aggressive.

I den humanistiske tilnærminga er menneskets viktigste motivasjonelle kraft vår iboende trang til personlig vekst og selvrealisering. Barnet kan utvikle sosiale vansker hvis det har blitt hindret i sin iboende trang til personlig vekst og selvrealisering. Det kan være at flere gutter enn jenter får mindre anerkjennelse av lærerne og at de blir forhindret i sin personlige vekst når det forventes av dem på skolen at de skal klare mer enn de er modne for.

Arv og miljø

Det finnes mange teorier som kan forklare hvordan og hvorfor gutter i større grad enn jenter utvikler sosiale vansker. Noen viser til biologiske årsaker, mens andre til samfunnspåvirkning. Hvis man ser på de biologiske forklaringene kan man kanskje anta at gutter får sosiale vansker fordi de i utgangspunktet er disponert for å få det. Under ”Genetiske og biologiske forskjeller”, kan det se ut til at gutter kan være mer disponibel for å utvikle sosiale vansker. Da kan man si at hvis at barn er disponert for sosiale vansker vil barnet få en form for sosiale vansker uansett om oppvekstmiljøet til barnet er trygt og foreldrene er varme, konsekvente og kjærlige. Men når man ser videre på de samfunnsmessige og psykologiske påvirkningene av sosiale vansker hos gutter, kan det se ut til at det skjer påvirkninger der som ikke er til å se bort i fra. For å forstå hvordan de ulike faktorene, virker i samspill med hverandre, kan diatese–stress-modellen gi en forklaring.

Diatese – stress - modellen

Mye kan indikere til at sosiale vansker er genetisk betinget til en viss grad. Det er tidligere vist til undersøkelser som hevder at det ved atferdsproblemer og atferdsforstyrrelser finnes ca 50 % arvelighet. Forskjeller i hjernen hos gutter og jenter, samt påvirkningen av testosteron kan også gi biologiske forklaringer på at gutter i større grad enn jenter har sosiale vansker. Likevel viser undersøkelser til at et genetisk grunnlag ikke er nok til å avgjøre om hvorvidt man utvikler sosiale vansker. Miljøet som gutten og jenta vokser opp i, er også av stor betydning. Diatese-stress-modellen forklarer hvordan arv og miljø kan opptre i samspill med hverandre. Ifølge denne modellen kan et barn være predisponert (ha diatese), for å utvikle et avvik. I seg selv er ikke diatesen sterk nok i seg selv til at man utvikler vansker. Vanskene manifesteres kun med en viss grad av stress fra miljøet (Haugen 2006). En undersøkelse som er gjort i Amerika kan styrke denne modellens reliabilitet. Studiet ble utført med bakgrunn i 720 familier som hadde ulikt genetisk slektskap mellom barna. Forskningen ga tydelige svar når det gjaldt samspillet mellom genetisk disposisjon og miljøpåvirkning i forhold til antisosial atferd. Den viste at barn som var genetisk disponerte i større grad enn andre ble påvirket negativt av foreldrenes oppførsel. Ut fra statistiske analyser kunne man se et samvirke mellom genetisk disposisjon for antisosial atferd og streng og kald oppdragerstil (Ørstavik 2007). Det vil si at en som er genetisk disponert for å utvikle sosiale vansker har større sannsynlighet for å utvikle vansker, hvis de blir utsatt for risikofaktorer fra samfunnet. Motsatt vil en som ikke er genetisk disponert for sosiale vansker trenge mye større grad av risikofaktorer fra samfunnet for å utvikle tilsvarende vansker.

Oppsummering

Diatese – stress – modellen forklarer hvordan arv og miljø i samvirke med hverandre kan føre til at et barn utvikler sosiale vansker. Et genetisk grunnlag er ikke nok i seg selv for at et barn skal utvikle vansker. Miljøet som barnet vokser opp i, er også avgjørende. Hvis et barn som er genetisk disponert for å utvikle sosiale vansker blir utsatt for en del risikofaktorer har det større sjanse for å manifestere vanskene, enn en som ikke blir spesielt utsatt for risikofaktorer. En som ikke er genetisk disponert for sosiale vansker kan i større grad, enn en som har diatese, bli utsatt for risikofaktorer uten å utvikle sosiale vansker.

DEL IV

OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

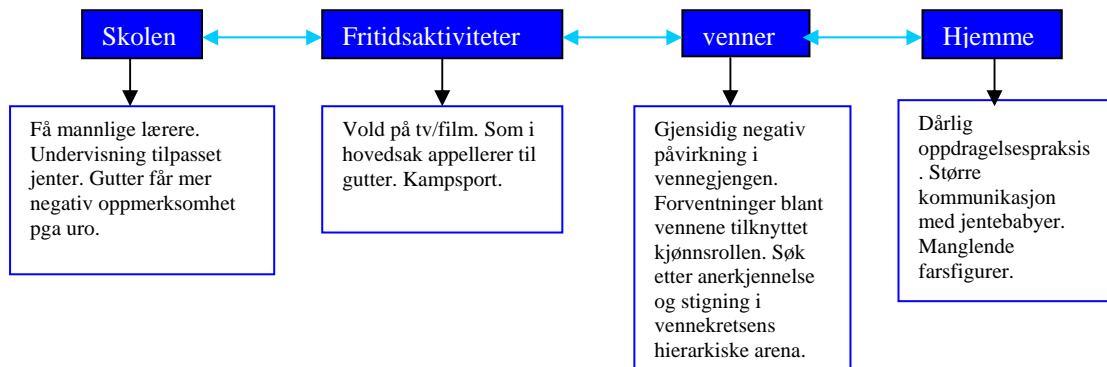
I forbindelse med undersøkelsen av hvordan ulike faktorer kan virke inn på sosiale vansker, samles nå trådene. Første ledd av problemstillingen i del II viste at det var flere gutter enn jenter som ble betegnet med sosiale vansker. Vi skal nå i korte trekk se på hvilke faktorer som kan bidra til denne forskjellen. Da går vi inn på hvordan de ulike risikofaktorene fra temaene som er behandlet i ”Genetiske og biologiske forskjeller”, ”Samfunnets påvirkning” og ”Psykologiske forklaringsperspektiver på sosiale vansker og kjønnsforskjeller” virker i samspill med hverandre, ut i fra diatese – stress - modellen.

Denne delen er delt inn i to hovedtemaer: ”Samvirke mellom ulike faktorer” og ”Avsluttende kommentarer”. Det første temaet er en oppsummering av oppgaven og tar sikte på å gi svar på problemstillingen. Det andre tar for seg egne refleksjoner i forhold til oppgavens innhold.

Samvirke mellom ulike faktorer

For å få en oppsummering som samsvarer med hvordan de samfunnsmessige faktorer kan virke inn, i forhold til sosiale vansker og kjønnsforskjeller, blir de i korte trekk tatt opp del for del ut i fra de ulike nivåene i Bromfenbrenners utviklingsøkologiske modell. Vi starter med mikro og mesosystemet og går utover i sirkelen som dermed ender med makrosystemet. Deretter blir de psykologiske og biologiske forholdene fremstilt. Samfunnsrelaterte faktorer har fargene blå og grå, mens psykologiske forhold har fargen rød. De biologiske faktorene har fargen grønn.

Mikro og mesosystemet

Figur 3. Risikofaktorer på mikrosystemet, som kan knyttes til gutter innenfor skolen, fritidsaktiviteter, venner og hjemme vises som mørkeblå. De lyseblå pilene illustrerer mesosystemet.

I mikrosystemet er arenaen hvor vi finner de som er mest signifikant for barnet, mens mesosystemet er forholdet mellom to eller flere mikrosystemer. I tilfeller der moren er alene, foreldrene har dårlig økonomi, eller av andre grunner ikke klarer å følge opp barna sine, påvirker dette mikro og mesosystemet, som fører til at foreldres problemer kan påvirke barnet i forhold til andre områder på mikronivået. Foreldres forutsetninger for å følge med på hva barnet gjør på skolen og i fritiden kan bli dårligere.

Eksosystemet

I eksosystemet er barnet sjelden eller ikke tilstede. Guttene med sosiale vansker kan her bli påvirket av forhold hos familien og omkretsen hvor:

- Mor er alene eller barnet har en far som er fraværende, for eksempel på grunn av arbeidssituasjonen hans? Dette kan prege mors oppdragelse av sønnen, hvor hun som alenemor, kan få problemer med praktiseringen av oppdragelsen.
- Det er utarbeidet dårlige handlingsplaner på skolen, hvor gutter oftere blir "uthengt" tidligere enn jenter og får flere negative tilbakemeldinger.
- Barnet har mye tilgang til massemedia der forskjellene mellom kjønnene blir påvirket i negativ retning. Det vil si at stereotypebilder av kjønn blir bekreftet.
- For lett tilgang til voldelige spill og filmer, noe som mest appellerer til gutter.

Det finnes også flere faktorer her som kan påvirke gutter, men som det ikke finnes noen indikasjoner på at de påvirker gutter i større grad enn jenter sett ut fra et samfunnsmessig perspektiv. De kan derfor gjelde både for gutter og jenter, og inneholder for eksempel arbeidsløshet, arbeidspress, psykiske vansker, økonomiske problemer og boligforhold hos en eller begge foreldre. (Se ”Samfunnets påvirkning”) Undersøkelser viser også til svake sosiale band i nabolaget, og spesielt i større byer.

Makrosystemet

Her er det holdninger i kulturen eller subkulturen som indirekte påvirker forekomsten av gutter med sosiale vansker. Menneskene blir utsatt for gjensidig påvirkning av hverandre, man blir både påvirket av de nære, signifikante menneskene, i tillegg til indirekte holdninger som ligger i samfunnet. Holdninger og forventninger i samfunnet knyttet til gutter og jenters kjønnsroller er av spesiell interesse. Undersøkelser viser at mennesker i vårt samfunn forventer at gutter og jenter opptrer på forskjellig vis. Gutter skal være sterke og selvstendige, mens jenter skal være pliktoppfyllende og rolige. Politiske spørsmål vedrørende for eksempel forebygging av vansker, samt barnehage og skolestruktur, kan også ha betydning i forhold til utvikling av sosiale vansker og kjønnsforskjeller. For eksempel kan det se ut som at skolene i Norge er lagt opp slik at gutter får forsterket sine sosiale vansker, mens jentene får videreutviklet sine sosiale egenskaper. Her kan man tydelig se hvordan systemene har sammenheng med hverandre. Når norske mødre og fedre, samt skolen forskjellsbehandler kjønnene fra de er små, er det fordi de har blitt påvirket av holdninger i kulturen.

At det finnes flere og voldeligere spill og filmer enn tidligere, og de i tillegg har senket aldersgrenser er på makronivå. Likevel blir familien påvirket med at de lettere aksepterer voldelige filmer og spill, fordi det ikke lenger i samfunnet er så strengt i forhold til alder og er blitt mer vanlig med slike filmer. Disse spillene og filmene er gradvis blitt mer aksepterte både i samfunnet og hjemme.

I dag kan det se ut som om signalene som sendes ut til gutter og jenter kan være noe tvetydig. Etter en lang periode med likestillingskamp forventes det i samfunnet at jenter skal bli like sterke og selvstendige som gutter, og det forventes at menn skal ta seg av barn på lik linje som jentene. Det er det androgyne mennesket som har vært i fokus, og som har åpnet mange veier

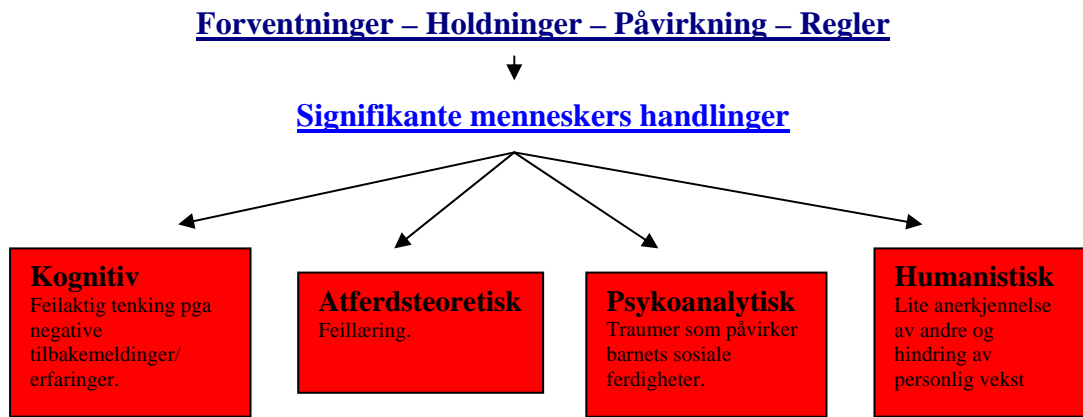
spesielt for jentene. Dette er nettopp fordi jentene har større tilgang til kvinnelige rollemodeller, noe man kan se ut fra statistikker hvor mor har den daglige omsorgen for barn ved samlivsbrudd, samt at det er langt flere kvinner enn menn som arbeider med de minste barna. Man kan i større og større grad se kvinner som trer inn i sjefsstillinger og som entrer tidligere mannsdominerte arenaer. Guttene derimot har ikke i samme grad intrådt i de kvinnedominerte arenaer.

Når det gjelder gutter har de oftere enn jenter færre rollemodeller av eget kjønn. Det forventes at de skal ta seg av barna og husarbeid på lik linje som jenter. Man opplever at det stort sett er kvinner i barnehagen og på skolen som tar seg av små barn. En del gutter opplever også at det er mor som tar seg av barn og husarbeid. Disse erfaringene kan stå i konflikt med hva som forventes av gutter når de blir voksne. Hvis den norske skolen er laget for jenter, da forventes det at guttene skal være lik jentene. Hvis mange gutter ikke har forutsetninger for å klare det som forventes av dem når de begynner på skolen, kan det føre til at de får problemer som kan utarte seg.

Skolen forventer noe helt annet av gutter, enn det mange gutter har laget seg som bilde av kjønnets sitt, som ofte kan samsvare med kjønnsstereotyper. Disse bildene har de som nevnt fått gjennom spill, filmer, media, samt holdninger fra forhold i mikrosystemet. Innen skolens rammer forventes det at barna skal sitte i ro, være sosiale og lite selvhevdende. Det kan imidlertid se ut til at mange lærere forventer at gutter skal være mer urolige enn jenter og teorien om selvoppfyllende profeti kan igjen, påvirke guttenes atferd.

Psykologiske faktorer

Man kan finne psykologiske forklaringer knyttet opp mot biologiske og samfunnsmessige risikofaktorer. Eksemplene i ”Psykologiske forklaringsperspektiver på sosiale vansker og kjønnsforskjeller”, var knyttet til forventninger, holdninger, påvirkning og syn på kjønnsroller som tilhører makronivået og som igjen blir praktisert av (barnet selv), foreldre, skolen og nærmiljøet på mikro-, meso- og eksonivå.

Figur 5. Dette er et eksempel på forholdet mellom makrosystemet, som er merket med mørk blå skrift, mennesker som påvirker mikrosystemet (blå), og psykologiske perspektiver ut i fra tidligere eksempel (røde).

Figuren forsøker å forklare at samfunnets forventninger, holdninger, påvirkninger og regler påvirker menneskenes opptreden som er på mikronivå, altså menneskene som er av betydning for barnet og som barnet dermed blir påvirket av. De signifikante menneskenes handlinger har igjen stor betydning for hvorvidt de psykologiske faktorene som er nevnt i de røde boksene, virker inn.

Biologiske faktorer

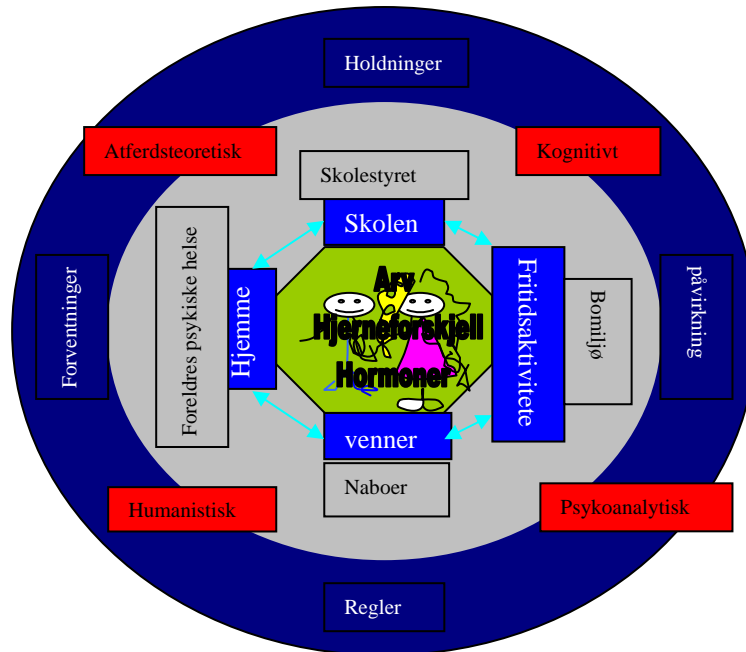
Hvis gutter biologisk sett er mer sårbare enn jenter for å utvikle sosiale vansker, vil det dermed også si at de samfunnsmessig og psykologisk trenger mindre motstand enn jenter for å få slike vansker. De trenger altså mindre ”stress” fra miljøet rundt enn det jenter gjør for å utvikle samme grad av vansker. Jenter og gutter er forskjellige fra fødselen av. Både når det gjelder hjernestrukturer og tilførsel av aggresjonshormonet, testosteron. Genetisk viser det seg også at sosiale vansker er noe man blir påvirket av gjennom arv. Det kan være at flere gutter, enn jenter blir utrustet med gener som påvirker de sosiale vanskene. Man kan se flere tilfeller der gutter får sosiale vansker under puberteten, hvor de sosiale vanskene forsvinner igjen. Men i motsetning til gutter viser det seg at jenter som først utvikler sosiale vansker, sliter med vanskene videre inn i voksen alder. Jenter med sosiale vansker har også flere tilleggsvansker til de sosiale vanskene av alvorlig art, som depresjoner. Det kan tyde på at det skal mer til for at jenter utvikler sosiale vansker.

Forskjeller i hjernestruktur hos jenter og gutter kan antyde at jenter biologisk sett, er utrustet med flere ”sosiale antenner” enn gutter. Disse forskjellene kan også forklare hvorfor gutter og jenter har ulike former for vansker, som for eksempel at jenter i større grad får vansker av internaliserende art, mens gutter i større grad får av eksternaliserende art. På en annen side er det ikke hjerneforskjellene i seg selv som utgjør hele forklaringen. Hele svaret kan ikke kun ligge i testosterontilførselen, fordi da hadde alle gutter hatt sosiale vansker i større eller mindre grad. Kanskje nettopp disse faktorene gir grunnlaget for at flere gutter får sosiale vansker, men andre faktorer må også virke inn.

Integrert modell. Under er det en modell som tar utgangspunkt i Bromfenbrenners modell. Denne modellen tar imidlertid også for seg de biologiske og de psykologiske faktorene, i tillegg til de samfunnsmessige. De biologiske faktorene blir illustrert med grønn farge. Denne ligger innerst i modellen, fordi undersøkelser kan indikere at biologiske faktorer er grunnleggende forutsetninger for sosiale vansker. Nettopp fordi undersøkelser antyder at man kan være født med en disposisjon for å utvikle sosiale vansker. Men dette trenger ikke, ifølge diatese-stress-modellen å bety at man dermed skal utvikle sosiale vansker. Til det trenges det i tillegg en viss grad av motgang i et barns liv, og ulike risikofaktorer vil da virke inn. Miljøet som barnet vokser opp i er derfor meget viktig, og spesielt påvirkninger av barnets signifikante andre.

Som vist kan også de ulike psykologiske tilnærmingene forklare hvorfor det er forskjeller i sosiale vansker mellom gutter og jenter. En integrert modell av de ulike faktorene kan dermed gi en helhetlig forklaring på kjønnsforskjellene i forhold til det som tidligere er nevnt i oppgaven.

Figur 6. Den innerste grønne fargen står for de biologiske faktorene som kan virke inn. De miljømessige faktorene vises med fargene blå og grå, mens de psykologiske har fargen rød.

Eksemplet under kan videre forklare samspillet grundigere mellom de ulike faktorene og den psykologiske tilnærmingen sett ut i fra figur 6 (Her er kognitiv psykologi brukt):

Biologisk: Jenter har som nyfødt, større hjernebjelke enn gutter. Hjernebjelkens vekst påvirker sosial kontakt og samspill.

Samfunnsmessig: Når mor/far har et tettere sosialt samspill med datteren, enn med sønnen, kan dette bidra til å påvirke hjernebjelkens størrelse til å vokse raskere hos datteren, enn hos sønnen. Etter hvert når han begynner på skolen, forventes det at guttene skal inneha like stor sosial kompetanse som jentene. Det viser seg ofte at dette ikke er tilfellet.

Psykologisk: Når gutten føler at han ikke mestrer det sosiale samspillet som forventes i skolen, føler han nederlag. Gutten har ikke like stor grad av sosiale erfaringer som søsteren. Han kan få dårlige tanker om seg selv og andre. De dårlige tankene blir videre forsterket av andre menneskers tilbakemelding, som bekrefter at han ikke håndterer sosiale samspill. Gutten trekker seg unna eller responderer med sinne og frustrasjon. De sosiale vanskene trer

etter hvert kraftigere inn når han gjennom handlinger med omgivelsene, erfarer å få forsterket den dårlige oppførselen sin.

Dette kan være *en* forklaring, men når det gjelder det som er skrevet under samfunnsmessige, kan det ligge i gutters natur å være noe uroligere enn jentene og dermed i stedet være biologiske faktorer som bidrar til at foreldrene har mindre samspill med guttebarna (se s 51). Det er lettere å ha et nært sosialt samspill med et barn som later til å like det, enn et barn som viser motvilje. Dette indikerer at det ikke bare er omgivelsene som påvirker barnets atferd, men barnets atferd påvirker også omgivelsene. Slik kan man se at risikofaktorene kan bli påvirket av det gjensidige spillet mellom barnet og omgivelsene. Hvis det er flere gutter fra fødselen som har større temperament enn jenter, kan det påvirke foreldrenes samspill med barnet.

Alle undersøkelsene som er vist til, indikerer at mange faktorer virker inn på kjønnsforskjellene, når det gjelder sosiale vansker. Det forekommer et komplisert samspill mellom biologiske, samfunnsmessige og psykologiske forhold. Alle disse forholdene blir påvirket av hverandre. Hjernens strukturer kan endres etter erfaringer og påvirkninger av samfunnet. Igjen kan de psykologiske forholdene påvirke, ut i fra hvordan omgivelsene rundt (forskjells) behandler kjønnene. Alt kan tyde på at jo flere risikofaktorer som trer inn, desto større sjanse er det, sett ut i fra diatese-stress-modellen, for å utvikle sosiale vansker.

Avsluttende kommentar

Mange tanker dukker opp når det gjelder sosiale vansker og forskjeller og likheter mellom kjønn. Man skaper ofte ulike forventninger til kjønnene knyttet til deres kjønnsroller. I vårt samfunn kan det se ut til at guttene ofte får tvetydige forventninger knyttet til sitt kjønn. Problemene kan komme når det forventes at kjønnene skal være helt like sett ut i fra skolestruktur og forventninger til voksenlivet, og samtidig blir de forskjellsbehandlet når det gjelder det sosiale spillet mellom foreldre og barn, samt av de ansatte i barnehagen og skolen i praksis. Mange mener med utgangspunkt i det androgyne mennesket, at det er bra for kjønnene å ta i bruk både sine kvinnelige og mannlige trekk. I dag kan man etter likestillingsprosessen, se forventninger i samfunnet om at gutter og jenter skal bidra likt i voksenverden. Likevel kan mye tyde på at mange blir forskjellsbehandlet som barn, fordi de

behandles ut i fra det som forventes av dem, for eksempel at gutter skal være mer urolige, bråkete og aktive enn jenter. Man kan videre se at det i barneverden forventes ut fra et stereotypebilde, at gutter skal være aggressive, sterke, brutale og rå. Når gutter starter prosessen med å skape egen kjønnsidentitet kan det være at det tvetydige bildet som de har fått fra omgivelsene om deres kjønn skaper forvirring. Hvordan skal de opptre, sett ut fra sin kjønnsrolle? Kan denne forvirringen føre til at noen gutter får identitetsproblemer? Hvis en gutt ikke har noen mannlig rollemodell i sitt nærmiljø, kan det føre til at gutten i sin usikkerhet på egen kjønnsidentitet skaper seg en stereotypepreget kjønnsidentitet. Hvis man skal arbeide for teorien om det androgyne mennesket, må det også bli akseptert i samfunnet at guttene kan gjøre "jenteting". Guttene må også få oppleve at menn kan være gode rollemodeller, ved at flere menn inntreer i barnehagen, SFO og skolen. Dermed kan den maskuline kjønnsrollen markeres som omsorgsfulle og myke oppdragere på lik linje med kvinner.

På en annen side kan man tydelig ut i fra et biologisk perspektiv, se at det fra før fødselen finnes forskjeller mellom kjønnene, noe som kan forklare deres ulike egenskaper. Kanskje gutter og jenter ut fra deres medfødte egenskaper nettopp trenger å bli forskjellsbehandlet? Det kan være at forskjellsbehandling av kjønnene er gunstig, for å forebygge sosiale vansker, men det er måten de blir forskjellsbehandlet på, som er relevant. Hvis for eksempel gutter i like stor grad som jentene, skal utvikle sosial kompetanse må kanskje foreldrene ha et tettere samspill med guttebarna sine. Sett fra en annen side kan det være gunstig at gutter blir møtt med aksept for at de for eksempel ikke har like forutsetninger som jenter når de starter på skolen. Hvis de får det slipper de kanskje nederlagsfølelsen som inntreer når de ikke mestrer kravene som skolen stiller. Lært hjelpeløshet er tidligere nevnt som en risikofaktor for å utvikle sosiale vansker. Når et barn opplever nederlag på nederlag, sier det seg selv at det kan få en opplevelse av å ikke mestre, uansett hvilke prestasjoner det gjør. Hvis skolestrukturen er lagt opp slik at barnet får opplevelsen av at egen innsats har stor betydning for å klare å mestre vil barnet også yte mer. Ved bedre tilpasset opplæring på skolen (og i barnehagen), kan gutter få muligheten til å mestre på de områdene som de biologisk sett er flinke til, som blant annet fysiske og spatiale aktiviteter. Kanskje disse aktivitetene kan brukes for å lære gutter egenskaper som de har problemer med? Kan for eksempel fysiske og spatiale aktiviteter knyttes mer til lesing, skriving og sosiale samspill? Det er nok mange tiltak som kan settes i verk for å forebygge sosiale vansker. Mange av disse ligger i hovedsak på makrosystemet, for som vi har sett blir vår atferd påvirket av holdninger og regler i samfunnet. Det bør i

samfunnet i større grad bli akseptert at gutter og jenter kjønnsmessig ikke er like, og derfor ikke har like forutsetninger. Kanskje det nettopp er feminiseringen av gutter, som fører til at gutter forsøker å holde på sine maskuline sider gjennom å lage seg en stereotypereget kjønnsidentitet. Samtidig bør man også åpne opp for at gutter generelt kan vise følelser og være omsorgsfulle, samtidig som de er sterke og mannlige.

I oppgaven har det vært lite fokus på andre land og forekomst og årsak til sosiale vansker blant gutter. Det hadde vært interessant å se på, hvordan sosiale vansker og kjønnsforskjeller fremstår i andre land, spesielt ikke vestlige som kan være preget av andre holdninger til oppdragelse og kjønnsforskjeller enn vi i den vestlige verden.

Som kjønn er vi biologisk forskjellige. Dette er et faktum. Vi som oppdragere må godta at vi er forskjellige og se verdien i de ulike særegenhetene hos gutter og jenter. Kjønnene må likestilles i den forståelsen av at de særegenhetene som finnes hos gutter og jenter blir godtatte. Ved økt kunnskap om forskjellen på kjønn, samt hvilke risikofaktorer som påvirker et barn når det gjelder sosiale vansker, tilegner man seg også kunnskaper og ideer om hvilke tiltak som er viktig å i gangsette og hvordan man kan forebygge sosiale vansker. Oppgaven avsluttes derfor med et sitat av Anne Knudsen (i Nordahl 1997:118):

Vi har gjort den feiltagelse i likestillingens hellige navn, at vi har vedtaget, at kønnet ikke betyder noget. Men mennesker vil ikke af med betydning, fordi det er, der giver os eksistens. Derfor vil vi kunne skelne. Og folk kan helt konkret se, at der er forskel kønnene imellem, om den så er biologisk eller kulturell.

LITTERATURLISTE

- Andersen, U. C. (2006). Gutter på randen. *Dagbladet*. Publisert 06.02.06.
- Atferdssenteret www.atferd.unirand.no Besøkt: 10.03.08.
- Bredesen, O. (2004). *Nye gutter og jenter – en ny pedagogikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Barlow, D. & Durand, M. (2005). *Abnormal psychology. An integrative approach*. Belmont, California: Thomson Wadsworth. 4.th edition.
- Brante, T. Kosnes, O. Andersen, H. (1997). *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bunkholdt, V. (1995). *Psykologi: en innføring for helse- og sosial arbeidere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bunkholdt, V. (2000). *Utviklingspsykologi*. Oslo: Universitetsforlaget. 2.utgave.
- Eikeseth, S. & Svartdal, F.(2003). *Anvendt atferdsanalyse. Teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Frønes, I. (2000). *De likeverdige. Om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Grunnskolen informasjonssystem (GSI). www.wis.no/gsi Besøkt: 03.02.08
- Grøholt, B. Sommerschild, H. og Garløv, I. (2006). *Lærebok i barnepsykiatri*. Oslo: Universitetsforlaget. 2.opplag. 3.utgave.
- Hansen, K. (2006). Kønsovdelt undervisning vinder frem. *Kristelig dagblad*. Publisert: 24.05.06.
- Haugen, R (red) & Bjerke, T.(2006). *Barn og unges læringsmiljø 1*. Kristiansand: Høgskoleforlaget. 2.utgave.
- Haugen, R. (2008). *Barn og unges læringsmiljø 3*. Kristiansand: Høgskoleforlaget. (Under trykking).
- Imsen, G. (2000). *Kjønn og likestilling i skolen*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Johannessen, E. (1996). *Lille Per altfor vill, lille Kari altfor snill*. Oslo: Sebu Forlag.
- Knudsen, A. (1997). I Nordahl, B. *Pigerne og drengene – ni samtaler om kjønnets betydning*. København: Forlaget Nielsen.
- Knudsen, A. E. (2006). *Snille jenter og dumme gutter*. København: Schönbergs Forlag.
- Larsen, A. & Slåtten, M. V. (2002). *En bok om oppvekst*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Myhre, R. (1994). *Oppdragelse i helhetspedagogisk perspektiv*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Nielsen, H. B. & Rudberg, M. (1989). *Historien om jenter og gutter. Kjønnssosialisering i et utviklingspsykologisk perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nordahl, B. (1997). *Pigerne og drengene – ni samtaler om kjønnets betydning*. København: Forlaget Nielsen
- Nordahl, T., Sørli, M., Manger, T. & Tveit, A. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Pettersen, K. (1987). *Tøffe gutter, stille jenter – hjemme og på skolen*. Oslo: Aventura forlag.
- Purvis, K. (2002). *Fra BOYZ til MENN*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stormark, K. H. Heiervang, E & Lundervold, A. (2008). *Funn fra barn i Bergen*. Unifob Helse ved Regionsenter for barn og unges psykiske helse. www.uib.no/bib Besøkt: 14.02.08
- Statistisk sentralbyrå: www.ssb.no og www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudde . Figur 1: www.ssb.no/ssp/utg/200402/06/fig-2004-04-29-01.html Besøkt: 03.02.08
- Steen, G. M. & Modig, M. (1986). *Selvfølelse, kvinnelig, mannlig – menneskelig*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- St.melding nr 30. (2003 – 04). *8 Likeverdig og inkluderende opplæring*.
- Storvoll, E. (2004). *Antisocial atferd i ungdomstiden*. Oslo: NOVA rapport 5.
- Vinsrygg, G. (2007). Seksuelle overgrep mot gutter. www.helsenytt.no/artikler/overgrep_gutter.htm. Besøkt: 30.03.08
- Zeiner, P. (red). Arnesen, P., Bjercke, C., Bryhn, G., Drabitzius, B., Jynge, A., Karlsen, L., Langleite, B., Moen, A., Osborg P., Osborg T. & Øgrim, G. (2007). *Barn og unge med ADHD*. Vollen: Tell Forlag. 2. opplag
- Ørstavik, R. (2007). Antisocial atferd hos barn- gener eller miljø? *Tidsskrift for Den norske legeforening*. Volum Nr 12.